

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2008

Daniel S R C H

**Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta**

**Ústav světových dějin
Seminář nejnovějších dějin**

Bakalářská práce

Daniel Srch

**Mccarthismus – fenomén amerických dějin
(Příspěvek k dějinám studené války)**

**McCarthyism – Phenomenon of American History
Contribution to History of Cold War**

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Martin Kovář, Ph.D.

Praha 2008

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně,
výhradně na základě uvedených pramenů a odborné literatury.

V Praze, 27. květen 2008

Daniel Srch

Obsah

Úvod	5
1. „Fenomén FDR“.....	9
1. Aristokrat z Hyde Parku.....	9
2. Nový úředník.....	13
3. Roosevelt a „hodný strýček Joe“	18
2. Pozice Spojených států po „dobré válce“.....	24
2. Velmoc číslo jedna.....	24
2. Konec izolacionismu a „zrození“ železné opony	26
2. Dvě velké „ztráty“	34
3. Spojené státy na přelomu 40. a 50. let 20. století.....	39
1. „Malý člověk z Missouri“.....	39
2. Tradiční patriotismus.....	47
3. Fenomén mccarthismus.....	50
3. A) „Rváč z postranní uličky“	53
3. B) „Příznivé“ okolnosti.....	59
3. C) Éra hojnosti.....	61
Závěr	67
Použitá literatura	70

Úvod

V pozdním odpoledni dne 9. února 1950 se Joseph Raymond McCarthy setkal s „dějinami“, ve Spojených státech amerických právě začala éra mcarthismu, která významně ovlivnila veškeré tehdejší dění. Doposud neznámý senátor z Wisconsinu se vydal na tažení proti komunistické konspiraci ve státní administrativě. McCarthy křičel, obviňoval, hrubě urážel, ponižoval vyslýchané, avšak během čtyřletého „honu na čarodějnice“ neodhalil ani jediného opravdového sovětského špióna. Zarážejícím faktem zůstává, že americká veřejnost mu poměrně poslušně naslouchala.

McCarthyho vyšetřování probíhala na pozadí jedné z vypjatých fází studené války. První polovina padesátých let vyvolávala atmosféru strachu a podezřívání v celém bipolárním světě, nabízí se proto srovnání poměrů v obou velmocenských blocích. Mccarthismus byl oproti politickým monstrprocesům v Sovětském svazu a jeho sféře vlivu jen zanedbatelnou či neškodnou marginálií. Senátor svým působením nezapříčinil smrt statisíců, „Joe“ neposílal své oběti na popraviště, ale způsobil „pouze“ jejich ostrakizaci. McCarthyho pochopitelně limitovala skutečnost, že se pohyboval v kvalitativně naprosto odlišném politickém a sociálním prostředí než jeho „kolegové“ na druhé straně „barikády“. Jinými slovy řečeno, díky demokratické tradici Spojených států měl daleko menší „manévrovací“ prostor jak na poli zákonném, tak v rovině myšlení.

Zmíněné skutečnosti však v žádném případě mcarthismus nebagatelizují, ba naopak upozorňují na křehkost demokracie, na nebezpečí davové psychózy či „tichou“ konformitu. Na mcarthismus se nedá nahlížet jen jako na bezprecedentní působení jednotlivce, ale rovněž jako na celospolečenské selhání, byť odehrávající se ve vypjatém období. Jak jinak by se dal vysvětlit fakt, že mu stačila pouhá vágní obvinění zakládající se přinejmenším na velmi sporných důkazech, jež mu umožnila zničit reputaci dlouholetým váženým politikům? V mládí se McCarthy věnoval boxu, později hrál poker, s jistou nadsázkou lze říci, že obě věci se promítly do jeho přístupu k politice. Když se mu podařilo „znovuobjevit“ politické téma, které v USA rozhodně nepředstavovalo žádnou novinku, neváhal zariskovat a vsadit vše na jednu „kartu“. S „kreativitou“ myšlení boxera v ringu pak po čtyři roky přistupoval k celému tažení

proti špiónům. Rozdával rány, když na něj někdo zaútočil, vracel úderem ještě silnějším. Na mccarthismus lze nahlížet také jako na „lakmusový“ papírek indikující nálady značné části obyvatelstva Spojených států padesátých let. Mnozí z nich se ztotožnili s výrokem amerického radiového komentátora Fultona Lewise Jr. „*Pro mnoho Američanů mccarthismus znamená amerikanismus.*“¹

Hlavní otázky, které si autor v této práci položil, znějí: Jaké okolnosti umožnily nástup a rychlý úspěch tažení senátora z Wisconsinu? Proč se hlavním „inkvizitorem“ stal právě Joe McCarthy, politik druhořadé důležitosti? Co způsobilo, že mu americká společnost naslouchala, či byla k celé záležitosti pasivní? Zodpovězení těchto otázek vyžaduje ohlédnutí zpět do doby před vystoupením ve Wheelingu v zimě roku 1950.

První fragmentem, jenž si vyžaduje podrobnější prostudování, se dá jednoduše shrnout dvěma slovy „fenomén FDR“. Roosevelt se musel vypořádat s dvěma zásadními problémy, a sice s kulminující hospodářskou krizí a poté s „vedením“ Spojených států v boji proti zemím „Osy zla“. Demokratický prezident ovlivnil USA do takové míry, že ještě dlouhou dobu po jeho smrti se museli následovníci v Bílém domě vyrovnávat s jeho odkazem jak pozitivním, tak negativním. Pro Republikánskou stranu, jíž byl Joe McCarthy členem, se stal doslova „noční můrou“, protože zvítězil čtyřikrát po sobě v prezidentských volbách.

McCarthyismus by patrně nevzniknul bez „vypuknutí“ studené války, s níž jsou spojeni její architekti prezident Harry S. Truman, George Marshall, George Kennan. V tříletém období po skončení druhé světové války se ze spojenců tzv. velké trojky záhy staly nepřátelé. Ne jen Evropou se spouštěla železná opona, ale celý svět se pozvolna stával bipolárním. Rooseveltovy naděje o mírové spolupráci Spojených států a Sovětského svazu brzy zmizely. Poválečný vývoj navíc relativizoval mezinárodní i vojenské úspěchy USA, což si řada lidí nedokázala racionálně vysvětlit. V té chvíli vystoupil Joe McCarthy s jednoduchým vysvětlením, podle něj za vše mohli sovětští špióni ve státním aparátu. Vlastnosti a povaha tohoto svérázného politika ho do značné míry předurčovali k tomu, aby se chopil role demagogického populisty.² Jeho patriotické

¹ Rovere, Richard H.: *Senator Joe McCarthy*, New York 1970, s. 7.

² Reeves, Thomas C.: *The Life and Times of Joe McCarthy*, Lanham - New York - Oxford 1982, s. 110.

myšlení však nepřinášelo žádné inovace, spíše navazovalo na již existující radikální amerikanismus.

Za poslední avšak důležitou okolnost jeho úspěchu spatřuje autor v tzv. *american way of life*, který se stal dominantním způsobem života v USA na přelomu čtyřicátých a padesátých let. Spojené státy vyšly z druhé světové války hospodářsky posíleny. Američané toužili po konzumu, který si pamatovali ze „zlatých“ dvacátých let. „Odvrácenou“ stranou materialistické společnosti představoval tlak na přijetí konformní kultury. Ta do značné míry od lidí vyžadovala poslušnost, či ztotožnění se s většinou.

Práce se si neklade za cíl detailně prozkoumat celý fenomén mccarthismu ve všech jeho aspektech, snaží se pouze postihnout okolnosti, které stály u jeho zrodu a poskytly mu vnitřní dynamiku, jež mu umožnily čtyřleté fungování.

Vzhledem k charakteru práce i složité dostupnosti a množství pramenů se studie opírá o edici dokumentů z inkriminovaného období Alberta Frieda (*McCarthyism, The Great American Red Scare, A Documentary History*, New York – Oxford 1997), dále o edici pramenů sledující Trumanovo prezidentství sestavenou Williamem Hillmanem (*The first publication from the personal diaries, private letters papers and revealing interviews of Harry S. Truman*, New York 1952) a o paměti George Kennana (*Memoirs 1950-196*, Boston 1972). V neposlední řadě autor čerpal z dokumentů dostupných na internetu (*A brief news and editorial history od judge Joe McCarthy, regular Republican candidate for the U.S. Senate*; Kennanův „Dlouhý telegram“; řeč George C. Marshall na Harvardově univerzitě).

Ze zahraniční literatury zabývající se dějinami Spojených států autor čerpal především z knihy historiků Henryho Bedforda a Trevora Colbourny (*The Americans, A Brief History since 1865*, New York 1976), z práce kolektivu autorů Morison – Commager – Leuchtenburg (*The Growth of the American Republic*, London – New York – Toronto 1969), či z publikace Allana Winklera (*The recent past, Readings on America Since World War II.*, New York 1989).

V českém jazyce dostupná odborná literatura sledující dané období je poměrně hojná. Autor vycházel hlavně z děl Karla Durmana (*Popely ještě žhavé I. Válka a nukleární mír, 1938-1964*, Praha 2004), Johna Lewise Gaddise (*Studená válka*, Praha 2007), Stephana Graubarda (*Prezidenti, proměna instituce amerického prezidenta od*

Theodora Roosevelt k *Georgi W. Bushovi*, Praha 2007), Davida Halberstama (*Černobílé desetiletí, Padesátá léta a Spojené státy*, Praha 2002), Petra Luňáka (*Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*, Praha 1997 a George Tindalla a Davida Shie (*Dějiny Spojených Států Amerických*, Praha 1996).

Problematika mccarthismu se zatím nachází na periferii zájmu české historiografie, pochopitelně opačně tomu je v anglicky mluvících zemích. Převážná většina odborné literatury zaujala vůči mccarthismu negativní stanovisko. Liší se ovšem přístup a způsobu kritiky k jeho osobě. První syntetickou práci o působení senátora z Wisconsinu napsal Richard H. Rovere (*Senator Joe McCarthy*, New York 1959, 1970), v ní je McCarthy místy doslova až „démonizován“. V podobném duchu jsou napsána práce Roberta Griffitha (*The Politics of Fear, Josef R. McCarthy and the Senate*, Amherst 1987), či dílo editované rovněž R. Griffithem a Ethanem Theoharisem (*The Specter, Original Essay on the Cold War and the Origins of McCarthyism*, New York 1974). Doposud nejkomplexnější a nejlepší biografie vzešla z pera Thomase C. Reevea (*The Life and Times of Joe McCarthy*, Lanham - New York - Oxford 1982), ta sice rozhodně kritizuje působení McCarthyho, ale přináší „barevnější“ obraz jak senátora samotného, tak doby, ve které působil. Z dalších děl vycházel autor především z prací Edwina R. Bayleyho (*Joe McCarthy and the press*, Wisconsin 1981), a Davida M. Oshinskyho (*A Conspiracy So Immense, The World of Joe McCarthy*, New York, London 1983).

První kapitola

„Fenomén FDR“

Ve čtvrtek 12. dubna 1945 zemřel ve věku třiašedesáti let Franklin Delano Roosevelt.³ Nahradil jej stávající viceprezident Harry Truman, který ještě téhož dne složil přísahu. V atmosféře plné nejistoty a smutku nad odešlým státníkem se vznášela otázka: „Kdo je Harry S. Truman?“⁴ Na tomto místě by mohla zaznít rovněž otázka položená obecně, a sice „Kdo vůbec nahradí Franklina Delano Roosevelta?“ Předčasná změna na postu prvního muže Bílého domu nebyla v historii Spojených států ničím novým,⁵ ale tato z roku 1945 se přece jen vymykala nad ostatní. Klíč k odhalení její výjimečnosti, či mimořádnosti je ukryt v samotné Rooseveltově osobnosti. Položme si tedy zdánlivě banální otázku: „Kdo byl Franklin Delano Roosevelt?“ Josephus Daniels, člen Národního výboru Demokratické strany a v době první světové války ministr námořnictva, se o něm vyjádřil jako o „nejšikovnějším člověku, jakého kdy potkal.“⁶ V čem spočívalo toto výjimečné nadání, které z FDR později vytvořilo téměř mýtickou postavu spasitele a jednoho z největších politiků 20. století? Rozhodně to nebyla mimořádná inteligence, či unikátní talent pro politiku, ale spíše jakési vrozené kouzlo osobnosti. Jeho manželka o něm napsala: „Franklin měl výjimečnou schopnost dostat z lidí, co z nich dostat chtěl, a umlčet ty, kteří ho nezajímali.“⁷ Nutno dodat, že tento povahový rys měl i svou „odvrácenou stranu“, zvláště v období, kdy se spoléhal takřka výhradně sám na sebe a na úzký kruh spolupracovníků. Vraťme se ale k otázce, „kdo byl Franklin Delano Roosevelt?“

1. Aristokrat z Hyde Parku

Dne 30. ledna 1882 se ve v newyorské čtvrti Hyde Park odehrála radostná

³ V odborné literatuře se běžně používá zkratka FDR.

⁴ Morison, Samuel Eliot – Commager, Henry Steele – Leuchtenburg, William E.: *The Growth of the American Republic*, London – New York – Toronto 1969, s. 618.

⁵ Jen od začátku 20. století došlo k nucené změně hlavy státu. Zavražděného prezidenta McKinleyho vystřídal Theodore Roosevelt (1901) a zesnulého prezidenta Hardinga vystřídal Coolidge (1923).

⁶ Graubard, Stephen: *Prezidenti, proměna instituce amerického prezidenta od Theodora Roosevelta k Georgi W. Bushovi*, Praha 2007, s. 218.

⁷ Budín, Stanislav: *F. D. Roosevelt*, Praha 1965, s. 197.

událost. Manželům Jamesovi a Sáře Rooseveltovým narodilo první a také i poslední dítě. Malý Franklin se mohl pyšnit příslušností ke staré nizozemské obchodnické rodině žijící v New Yorku již od 17. století. Rodina Rooseveltů se přiřadila k nejvyšším vrstvám americké společnosti k tzv. „nové aristokracii“. Nerušené dětství plné blahobytu nahradilo studium na nejlepších školách, nejprve na internátní škole pro děti z bohatých rodin v Grotonu, poté na právnické fakultě Harvardovy univerzity. FDR byl dobrým studentem i zdatným sportovcem, nikdy však výrazněji nevyňikal nad vrstevníky. Po úspěšném absolvování Harvardu pokračoval v postgraduálním studiu na právnické fakultě Kolumbijské univerzity v New Yorku, u závěrečné zkoušky propadl, přesto mu bylo povoleno provozovat právnickou praxi.⁸ V březnu 1907 spojil svůj život se vzdálenou sestřenicí, nepřilíš pohlednou, ale poměrně inteligentní a temperamentní Eleanor, která se mu stala v pozdějším životě nepostradatelnou oporou.

Vrozená touha po moci a ctižádost však Roosevelta hnaly dále než jen ke klidnému životu právníka. V roce 1910 se rozhodl, podobně jako jeho vzdálený strýc Theodore, vstoupit do politiky a kandidoval do Senátu státu New York. Lidé mu dávali malé šance na úspěch, ale Franklinovi se podařilo překvapivě zvítězit.⁹ V následujících měsících se pozvolna začínal učit tajům politického řemesla a seznamovat se s důležitými lidmi. Jedním z nich byl i již zmíněný Josephus Daniels, kterého mladý senátor doslova „očaroval“. Právě tento muž z FDR na jaře 1913 udělal náměstka na ministerstvu námořnictva.¹⁰ Nové prostředí ve Washingtonu Roosevelta velmi zaujalo. Rád se pohyboval v kruzích mocných politiků, staré demokratické straníky udivoval znalostmi o lodní technice, a po malých krůčcích, i za první světové války, stoupal vzhůru po žebříčku důležitosti v Demokratické straně. V roce 1920 byl již nominován na post viceprezidenta po boku Jamese Coxe. Demokraté sice volby prohráli, ale pro mladého Franklina to byla velmi cenná zkušenost. Roosevelt rozhodně naznačil, že se s ním bude muset do budoucna počítat.¹¹

Slibně započatou kariéru přerušilo náhlé onemocnění dětskou obrnou, které u Roosevelta propuklo během léta roku 1921 na dovolené na letním sídle na ostrůvku

⁸ Tamtéž, s. 8-13.

⁹ Graubard, Stephen, c. d., s. 217.

¹⁰ Tamtéž, s. 218. Tato funkce byla jedinou federální funkcí, kterou FDR zastával před nástupem do prezidentského úřadu.

Campobello v Kanadě.¹² Nemoc mu paralyzovala celou spodní část těla. V následujícím období musel vyvinout obrovské úsilí, aby se vrátil do normálního života. O bolestné rekonvalescenci se někdy vyprávěly hotové mýty. Během zimních měsíců odjížděl FDR na Floridu, kde se údajně nechával odnášet na pláž, aby se zde mohl celé hodiny plazit v písku. Nekonečné posilování horní části těla mu změnilo dané partie do takové míry, že by se za ně nemusel stydět ani vrcholový atlet.¹³ Podstatnější bylo to, že Franklin měl mnoho času na přemýšlení nad sebou samotným, hodně energie věnoval četbě. Častým místem oddechu se mu staly lázně Warm Springs, které si velmi oblíbil a jezdil sem relaxovat prakticky až do konce života. Po třech letech neuvěřitelného vypětí, za pomoci korzetu a zvláštních dlah na dolní končetiny byl sto chodit o berlích, či udělat samostatně pár kroků. Všechny útrapy se pochopitelně promítly i do jeho psychiky, FDR se stal neuvěřitelně houževnatým, odhodlaným, trpělivým, sebevědomým a ještě ctižádostivějším člověkem; vše jako by jen podtrhával jeho „nezničitelný úsměv“. Zároveň se v něm umocnil jistý spasitelský komplex, uzavřenost a pocit osamocení.¹⁴

Prvním signálem pro návrat do velké politiky byl Rooseveltův projev na podporu prezidentské kandidatury Ala Smithe v roce 1924, který udělal na obecenstvo velký dojem. Všem přítomným i sám sobě dokázal, že není bezcenný invalida, ale vitální politik, který rozhodně nepomýšlí na předčasný důchod. K definitivnímu návratu do politiky se odhodlal až o čtyři roky později, kdy se rozhodl kandidovat na post guvernéra státu New York.¹⁵ Ačkoliv se Demokratům opět nepodařilo zvítězit ve volbách, Roosevelt uspěl a o dva roky později úspěch zopakoval. To už se ale Spojené státy i celý svět ocitly ve zcela jiné situaci. „Zlatá éra“ zdánlivě nekonečné prosperity se rychle rozplynula. Hlavní „architekt“ americké konjunktury 20. let, Herbert Hoover, ještě během inauguračního projevu sebevědomě prohlašoval: „*Nebojím se o budoucnost naší země. Svítí jasným světlem naděje.*“¹⁶ „Ono jasné světlo naděje“ ovšem svítilo

¹¹ Graubard, Stephen, c. d., s. 221-223.

¹² Budín, Stanislav: c. d., s. 41.

¹³ Matějka, Jaroslav: *Machiavelistické etudy. Churchill, Roosevelt, De Gaulle, Hitler, Stalin*, Praha 2001, s. 67-68.

¹⁴ Tamtéž, s. 72-73; Alsop, Joseph: *FDR 1882-1945. The life and times of Franklin D. Roosevelt*, London 1982, s. 96-97.

¹⁵ Funkce Guvernéra ve státě New York byla někdy chápána jako „odrazový můstek“ do Bílého domu.

¹⁶ Tindall, George B. – Shi, David E.: *Dějiny Spojených Států Amerických*, Praha 1996, s. 555.

pouze do 21. října 1929, kdy burza ve Wall Street zaznamenala první pokles cen akcií, o tři dny později už se jednalo o pokles strmý. Někdy v těchto dnech začala velká hospodářská krize (*Great Depression*), která přinesla řadu fatálních následků.

Ačkoliv byl Hoover schopným prezidentem a všemožně se pokoušel stabilizovat situaci, jeho snaha se nesečkala s viditelnějším úspěchem.¹⁷ „Poslední ránu“ americkému i světovému hospodářství zasadil Smoot-Hawleyův celní sazebník z roku 1930, který radikálně zvýšil dovozní cla. Neustále rostla nezaměstnanost, jež v roce 1933 dosáhla téměř 25 %. V takto pohnuté době se koncem července 1932 odehrál neslavně proslulý incident, během něhož se armáda střetla s vlastními veterány protestujícími ve Washingtonu. Celá aféra definitivně „zlomila Hooverovi vaz.“¹⁸ Ještě nedávno respektovaný a obdivovaný prezident se nyní stal přímo zosobněním marnosti a beznaděje celých Spojených států. Pro americkou společnost, kde jednu z nejakcentovanějších hodnot představuje úspěch, zejména finanční, a kde měřítkem osobních kvalit je materiální zabezpečení, znamenala velká hospodářská krize skutečně velmi bolestivou ránu.¹⁹ Navíc se blížily prezidentské volby, v nichž se měl „zlomený“ Hoover utkat s věčně „usměvavým aristokratem“ Rooseveltem.

Předvolební kampaň ovládl Roosevelt, který se vydal na vysilující turné po celé zemi. Všude rozdával úsměvy, optimismus a sebejistotu. Jak se blížilo datum prezidentských voleb, kampaň se stále více vulgarizovala. Osobní antagonismus mezi oběma muži neustále narůstal. Roosevelt naplno prokázal výjimečnou schopnost okouzlit okolí. V tomto ohledu se mu Hoover nemohl rovnat. V atmosféře zoufalství živené četnými útoky na „starý“ režim, který přivedl Spojené státy na „pokraj propasti“, převládla touha po změně, po „nové tváři“. Dlouhých dvanáct let republikánské vlády skončilo. Roosevelt vyhrál s 22 833 000 hlasy proti 15 762 000 hlasům. Vzájemná nesnášenlivost obou politiků vyvrcholila v tzv. „mezivládě“,²⁰ kdy v zemi naplno propukla bankovní krize a kdy panovala legislativní nečinnost. Dne 4. března 1933 konečně Franklin Delano Roosevelt složil přísahu a stal se 37. prezidentem Spojených

¹⁷ V pozdější době vznikl mýtus o Hooverově pasivitě, skutečnost byla ale spíše opačná. Charakter jím navržených opatření v podstatě převzal a mírně rozšířil i FDR po zvolení do prezidentského úřadu.

¹⁸ Tindall, George B. – Shi, David E.: c. d., s. 560–561.

¹⁹ Lipset, Seymour M.: *Dvousečná zbraň, rub a líc americké výjimečnosti*, Praha 2003, s. 50-51.

²⁰ Období od voleb k inauguraci nového prezidenta. Graubard, Stephen: c. d.; s. 228.

států amerických. V inauguračním projevu pronesl jednu z dnes již legendárních vět: „*Dovolte mi vyjádřit pevné přesvědčení, že to jediné, čeho se musíme bát, je strach sám.*“²¹ Jen málokdo mohl tušit, že si Roosevelt inaugurační akt zopakuje ještě třikrát.

2. Nový úděl

Nový muž v čele státu se pustil do práce s obrovským elánem. Následujících 100 dní přineslo doslova „legislativní smršť“.²² Spojené státy tak začaly být pozvolna zasvěcovány „novému údělu“.²³ Poprvé bylo tohoto spojení veřejně použito při projevu v Chicagu 23. ledna 1932, kdy Demokráté nominovali Roosevelta svým kandidátem do voleb. FDR „...slíbil všem Američanům nový úděl a vyslovil naději, že období volnomyšlenkářství, upadající mravy a sobectví mezi lidmi a státy definitivně skončí. Měl se stát křížákem, který vrátí Ameriku Američanům.“²⁴ O žádném konkrétním řešení se nezmínil, možná proto, že ani sám neměl zcela přesnou představu, co by se pod Novým údělem mělo skrývat. Konkrétní návrhy řešení většinou raději přenechával svému „mozkovému trustu.“²⁵ *New Deal* se nevyznačoval nějakou jednotnou koncepcí či ideologií, spíše šlo obecně o pojmenování činnosti administrativy nového prezidenta. Později se stal synonymem pro vše, co jen trochu „zavánělo“ Demokraty. Nový úděl prošel dvěma fázemi, v nichž prokázal nesmírnou flexibilitu jeho tvůrců. V zásadě jej lze rozdělit na I. a II. *New Deal*. První, zhruba do června 1935, se snažil o bezprostřední odstranění následků krize na společnost i na hospodářství,²⁶ druhý obsahoval řadu

²¹ Johnson, Paul, *Dějiny dvacátého století*, Praha 1991, s. 253.

²² Tzv. „100 dní reforem“ reagovalo ne nejakutnější problémy vyvolané krizí. Velké množství zákonných opatření se soustředilo především na řešení situace v bankovníctví, zemědělství, průmyslu, či zmírnění nezaměstnanosti. Horečná aktivita rooseveltovy administrativy ji vynesla obrovskou popularitu. Lidé se neubránili porovnání s depresivní pasivitou mezidobí. Novému prezidentovi se podařilo naprosto zdiskreditovat Hooverův „starý“ režim a svému Novému údělu naopak získat velkou popularitu mezi obyčejnými lidmi i mezi intelektuály.

²³ „New Deal“ – v doslovném překladu znamená nové rozdání karet při pokeru.

²⁴ Graubard, Stephen: c. d., s. 226.

²⁵ Rooseveltův poradní orgán složený z nejrůznějších ekonomů, či jiných profesních specialistů působící zejména během rané fáze jeho vlády. Mezi jeho členy patřili Adolf Berle, Benjamin V. Cohen, Thomas Gardiner Corcoran, Felix Frankfurter, Louis Howe, Raymond Moley, Basil O'Connor, George Peek, Charles William Taussig, Rexford Tugwell, Hugh S. Johnson.

²⁶ Zejména tato první část *New Dealu* nepřinesla žádnou velkou revoluční změnu a znamenala spíše kontinuální pokračování amerického tradičního myšlení. Morison, Samuel Eliot – Commager, Henry Steele – Leuchtenburg, William E.: c. d., s. 485. Do prvního *New Dealu* patří například *Agricultural Adjustment Act* (AAA) – Zákon o regulaci zemědělství, *Commodity Credit Corporation* (CCC) – Společnost pro zbožní úvěry, *National Industrial Recovery Act* (NIRA) – Zákon o obnově

sociálních reforem i další, radikálnější návrhy na řešení vracející se krize v letech 1936-1937.²⁷ Rooseveltem podporované zákonodárství si získalo řadu příznivců i odpůrců, zejména mezi tradičně „republikánsky“ smýšlejícími lidmi. Prezident se dostal do střetu i s Nejvyšším soudem, který část zákonů prohlásil za protiústavní a zrušil jejich platnost.²⁸ FDR se pokusil zvýšit počet soudců ze stávajících devíti na patnáct, čímž by posílil svůj vliv v této instituci a částečně omezil moc „starých“ soudců. Tento krok vyžadoval změnu ústavy. V „bitvě“ s Nejvyšším soudem však prezident své síly přecenil. Úcta k tradicím převládla i u některých Demokratů a Rooseveltův návrh neuspěl. Rozhodně se ale nejednalo o bitvu úplně zbytečnou, protože nejvyšší soudci přece jen zaujali napříště vůči zákonům II. *New Dealu* vstřícnější postoj.²⁹

V čem byl nový úděl tak nový a tak revoluční? Ač se názory na otázku, zda *New Deal* představoval nejefektivněji řešení hospodářské krize ve smyslu ekonomickém, liší, nezpochybnitelným faktem zůstává, že v době nejvyšší nouze poskytl lidem alespoň nějaké zabezpečení; co bylo možná nejpodstatnější, vrátil lidem optimismus a víru v americkou výjimečnost. Zejména druhá část *New Dealu* přinesla částečný odklon od tradičního amerického „drsného“ individualismu a neintervencionalismu. „*FDR byl tak mezi elitou jedním z prvních, kdo pochopili, že v mimořádných podmínkách je scestné spoléhat jen na drsný individualismus s jeho bezmeznou vírou v léčivou sílu svobodného podnikání na trhu.*“³⁰ Rooseveltovi se podařilo prosadit alespoň základní sociální opatření, které znamenalo pro Spojené státy velké novum. Díky Wagnerovu zákonu se začaly organizovat odbory, jež rozhodně nebyly „pouhými margináliemi“.³¹ Demokratická strana navíc získala étos pokrokářství,

průmyslu a také poněkud mimořádný a asi nejúspěšnější zákon *Tennessee Valley Authority* (TVA) a další. Srv. Graubard, Stephen: c. d.; s. 229-231; Tindall, George B. – Shi, David E.: c. d.; s. 565-571.

²⁷ Druhý *New Deal* byl již mnohem radikálnější a přinesl částečný odklon od tradičního amerického individualismu. Nejvýznamnější zákony – *Social Security Act* – Zákon o sociálním zabezpečení, *Wagner Act* – Wagnerův zákon (ten se stal jakousi „magnou chartou“ odborového hnutí), *Works Progress Administration* (WPA) – Úřad pro rozvoj pracovních míst (Roosevelt se odklonil od politiky vyrovnaného federálního rozpočtu), Wagnerův a Steagalův federální zákon o bydlení a další. Srv. Tindall, George B. – Shi, David E.: c. d.; s. 574-585.

²⁸ Veta Nejvyššího soudu se týkala především zákonů prvního *New Dealu*, například AAA či NRA.

²⁹ Tindall, George B. – Shi, David E.: c. d., s. 573-574, 578-579.

³⁰ Durman, Karel: *Popely ještě žhavé I. Válka a nukleární mír, 1938-1964*, Praha 2004, s. 86.

³¹ Lipset dokonce píše: „...volební podpora prezidenta Roosevelta a politického programu Nového údělu představovala poprvé v dějinách Spojených států třídně uvědomělé využití volebního práva... Novému údělu se podle všeho podařilo to, k čemu se socialisté, IWW a komunisté nikdy

kterého dříve využívali Republikáni. Na druhou stranu rozhodně nemůžeme považovat Roosevelta za socialistu. Jeho hlavní motivací bylo zachránit a ozdravit stávající kapitalistický systém.³² Třicátá léta přinesla výraznější příklon ke kolektivismu i větší vnímavost k sociálním problémům, nastolila atmosféru větší poslušnosti k federální vládě. Nepřímo se tak vytvářel prostor pro jeden z dalších, sice vedlejších, ale velmi podstatných efektů politiky *New Dealu* – centralističtější řízení federální vlády a výrazné posílení prezidentského úřadu.³³ Výjimečná situace si pochopitelně žádala mimořádné zásahy federální vlády do celostátního dění.³⁴ Zákonomárci nového údělu zavádělo nejrůznější regulační opatření, které se dostaly do střetu s tradiční liberalistickou zásadou *laissez faire*. FDR si užíval pocitu moci, stal se nezpochybnitelnou autoritou v čele USA. Definitivní „lék“ na hospodářskou krizi, ale přinesla až druhá světová válka, s níž je rovněž jméno Franklina Delana Roosevelta neodmyslitelně spjato.

Široká americká veřejnost se o dění v Evropě příliš nezajímala, ve středu pozornosti ležely pochopitelně problémy vlastní země. V USA vládla zásada izolacionismu, což potvrdil i Kongres, který na samém konci roku 1936 schválil tzv. první zákon o neutralitě, jenž zakazoval prodej i přepravu zbraní všem válčícím státům.³⁵ Roosevelt, jinak hrdý nositel odkazu prezidenta Wilsona, zákon sice částečně kritizoval, ale prozatím neměl pádnějšího důvodu s ním nesouhlasit. Navíc se blížily prezidentské volby a v jeho zájmu nebylo stavět se výrazněji proti veřejnému mínění. Volby roku 1936 FDR s přehledem vyhrál, ale i nadále setrval u politiky izolacionismu. V tzv. „karanténním“ projevu předneseném v Chicagu 5. října 1937 sice prohlásil, že „začne-li se šířit epidemie, společenství se dohodne a uzavře pacienty do karanténního prostoru, protože se chce uchránit před šířením nákazy“³⁶ celkově ale řeč sklídila odmítavé reakce, a tak na ni prozatím raději „zapomněl“. Situace v Evropě se i

nedokázali ani přiblížit: rozdělit společnost na základě třídní příslušnosti.“ Lipset, Seymour M.: c. d., s. 104.

³² Morison, Samuel Eliot – Commager, Henry Steele – Leuchtenburg, William E.: c. d., s. 524.

³³ Grant, Alan: *The American Political Process*, Gower Publishing Company 1986, s. 68-69.

³⁴ Naopak předcházející administrativy republikánských prezidentů se přiklíněly spíše k opačné tendenci, tedy zasahovat do dění států co nejméně.

³⁵ Tento zákon byl schválen na základě závěrů senátní vyšetřovací komise vedené senátorem Geraldem Neyem. Podle této zprávy měly největší prospěch ze zatahování USA do válek velké průmyslové koncerny. Graubard, Stephen: c. d., s. 232.

³⁶ Tamtéž.

nadále radikalizovala, Roosevelt však k ní nezůstával slepý. I navzdory mála informacím, či poměrně špatné orientaci ve složité diplomatické situaci rozpoznal hrozící nebezpečí. V roce 1939 označil ve „Zprávě o stavu unie“ státy Osy za agresory. Dokonce učinil pro něj typické idealistické gesto, když Hitlera a Mussoliniho vyzval ke smířlivosti a garanci neútočení na jím 31 vybraných států.³⁷ Oba diktátoři prezidentův nótou rezolutně odmítli, což škodolibě potěšilo některé republikánské kongresmany. FDR se nicméně dále snažil o revizi zákona o neutralitě. Kongresem ji schválil v září téhož roku, kdy spojencům bylo umožněno nakupovat ve Spojených státech v hotovosti zboží všeho druhu.³⁸ Po pádu Polska nastal „klid před bouří“, který skončil až na jaře roku 1940.

Na přelomu desetiletí, stál Roosevelt před rozhodnutím vstoupit do dějin jako jedna z nejvýznamnějších politických osobností své země. Jeho druhé prezidentské období se totiž blížilo ke konci a podle nepsaného zákona zavedeného již od dob Georgie Washingtona, mělo být i jeho poslední. FDR se na veřejnosti k této otázce dlouhou dobu vyjadřoval jen mlhavě. Jako jedna z mála amerických politických špiček si uvědomoval, co se děje v Evropě zmítané západním tažením *Wehrmacht*. V této době se rovněž začal blížeji seznamovat s britským předsedou vlády Winstonem Churchillem, na němž mu imponovala „buldočí“ zarputilost.³⁹ Svou roli sehrála i povaha prezidenta, konkrétně výše zmíněný spasitelský komplex a vrozená touha po moci. Pod vlivem všech vnitřních i vnějších faktorů nakonec 3. září 1940 oznámil Kongresu účast v dalších prezidentských volbách, což vyvolalo nesouhlas i u některých Demokratů. Spekulovalo se rovněž o tom, zda Roosevelt neporušuje ústavu. Jak hlásal jeden z tehdejších předvolebních letáků, „*I WANT YOU F.D.R., STAY AND FINISH THE JOB!*“⁴⁰ Nakonec se tak i stalo. Rooseveltovi se podařilo porazit nadějnějšího republikánského kandidáta Wendella Willkieho v poměru 449 ku 82 volitelským hlasům a jako první i poslední prezident v historii Spojených států porušil tradici dvou volebních období.⁴¹ Politická linie byla zachována. V průběhu let

³⁷ Tamtéž, s. 236.

³⁸ Tindall, George B. – Shi, David E.: c. d., s. 595.

³⁹ Graubard, Stephen: c. d., s. 238-239.

⁴⁰ Alsop, Joseph: c. d., s. 184.

⁴¹ Svou roli sehrála obrovská popularita FDR v USA i díky sociálním opatřením *New Dealu*. Morison, Samuel Eliot – Commager, Henry Steele – Leuchtenburg, William E.: c. d., s. 543-545.

1939-1940 se Roosevelt účastnil také tajných diskuzí, během nich se rozhodl k podpoře projektu později nazvaného Manhattanský. Výsledkem se o pět let později staly dvě atomové bomby - „*Little Boy*“ a „*Fat Man*“.⁴²

Prezident se nadále snažil bojovat proti izolacionismu, postupně usiloval o navýšení rozpočtu na obranu, zřizoval nové úřady, které měly postupně připravovat zemi na možný konflikt,⁴³ aniž by zatím hovořil o přímé účasti ve válce. „*Musíme se stát velkou zbrojovkou demokracie. Je to stejně vážná a naléhavá věc jako válka. Musíme se našemu úkolu věnovat stejně vehementně, se stejným pocitem odpovědnosti a v témže duchu patriotismu a obětování se, jako bychom byli ve válce.*“⁴⁴ Další krůček vstříc „Rubikonu“ učinil FDR prosazením velmi důležitého zákona k pomoci nálety svírané Velké Británii 11. března 1941 podepsal zákon o půjčce a pronájmu.⁴⁵ Co tento zákon přesně obnášel naznačil prezident v jedné ze svých metafor: „*Vážený pane, zahradní hadice mě stála 15 dolarů a vy mi musíte tuto částku zaplatit... Já však nechci 15 dolarů, chci jen, aby mi mou zahradní hadici po uhašení požáru vrátil.*“⁴⁶ Izolacionisté obviňovali prezidenta, že systematicky zatahuje zemi do války, v níž nemají Spojené státy žádné zájmy. Roosevelt se na kritiku neohlížel a dále pokračoval „námluvách“ s Velkou Británií, které vyvrcholily 14. srpna 1941 podpisem tzv. Atlantické charty. Signatáři v ní deklarovali osmibodový program silně ovlivněný prezidentovým idealismem. Charta měla zajistit lepší budoucnost všem národům.⁴⁷ FDR se v tomto ohledu ukázal být nejlepším a nejvěrnějším žákem prezidenta Wilsona. V době podpisu dohody se již rozběhla operace *Barbarossa* a Roosevelt stanul před další zásadní volbou, má-li podat Sovětskému svazu pomocnou ruku. První muž Bílého domu se rozhodl pro podporu bolševického Ruska, byť prozatím jen mlhavým slibem o veškeré dostupné pomoci, již tehdy se ale pomalu začala rýsovat „velká trojka“.⁴⁸ Záhy

⁴² Tindall, George B. – Shi, David E.: c. d., s. 627-629.

⁴³ Rada obrany (*Defense Board*), Úřad pro řízení výroby (*Office of Production Management*). Srv. Graubard, Stephen: c. d., s. 241-242.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ *Lend-Lease Act*.

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ USA a Velká Británie blíže proklamovaly právo národů na sebeurčení, odmítaly uznat územní změny, dále měly státy usilovat o všeobecný hospodářský i sociální pokrok, rovný přístup států k surovinám a obchodování, svobodu moří a oceánů. Požadavky Atlantické charty se podobaly 14 bodovému programu prezidenta Wilsona. Morison, Samuel Eliot – Commager, Henry Steele – Leuchtenburg, William E.: c. d., s. 546-547.

⁴⁸ Graubard, Stephen: c. d., s. 244.

nato Američané zahrnují SSSR do programu zákona o půjčce a pronájmu. V létě 1941 již bylo už prakticky jen otázkou času, kdy se USA naplno zapojí do války.

3. Roosevelt a „hodný strýček Joe“

Událost, jež definitivně rozhodla o přímém zapojení Spojených států do konfliktu, se odehrála 7. prosince 1941, kdy japonská armáda napadla americkou námořní základnu Pearl Harbour. Tento „den hanby“, jak ho projevu v Kongresu nazval prezident Roosevelt, zanechal v americké veřejnosti skutečně hlubokou a bolestivou ránu, kterou bylo nutné odčinit.⁴⁹ Federální legislativa zareagovala na vzniklou situaci velmi rychle. Během několika měsíců se hospodářství Spojených států přizpůsobilo válečnému stavu. FDR inicioval založení Válečné rady pro práci (*War Labour Board*), Válečnou radu pro výrobu (*War Production Board*), Kongres rovněž odsouhlasil zákon, jímž se zaváděla cenová regulace zboží (*Office of Price Administration*).⁵⁰ Z bytostně izolacionistického státu se rázem stal stát toužící po odplatě. Americká mentalita je poměrně typická ostrými protipóly. Na jedné straně stojí již několikrát zmíněný vyhraněný izolacionismus, na druhé straně velké válečné vypětí v dobách ohrožení a velká úcta k válečným veteránům. Američané rovněž „nikdy“ neválčí jen z pouhé touhy po zisku. Ozbrojené střety, jichž se účastní zpravidla získávají určitý morální rozměr,⁵¹ což způsobuje doslova „démonizování“ protivníků⁵² a opačně silná tendence k idealizaci spojenců, ze kterých se zákonitě stávají „dobří hoši“ (*good guys*). Válčení Spojených států se v ideové sféře podobá „křížovým výpravám“, tedy pouze manichejskému boji dobra proti zlu.⁵³ V podobném boji přirozeně není příliš prostoru pro separátní mír. Američané zpravidla bojují až do bezpodmínečné kapitulace soupeře. Po napadení Pearl Harbouru na sklonku roku 1941 tak nemohlo být nejmenších pochyb

⁴⁹ Útok na Pearl Harbour odhalil nepochopitelné selhání amerických tajných služeb, které minimálně den předem věděly o zvýšené vojenské aktivitě Japonců v dané lokalitě. Graubard, Stephen: c. d., s. 249-250; Morison, Samuel Eliot – Commager, Henry Steele – Leuchtenburg, William E.: c. d., s. 549-55.

⁵⁰ Tindall, George B. – Shi, David E.: c. d., s. 606-608.

⁵¹ V případě druhé světové války to byl důraz na zastavení expanze totalitních režimů, jmenovitě států Osy.

⁵² Federální vláda dokonce přistoupila ke koncentraci Američanů japonského původu žijících v USA. Přestěhováno a internováno bylo přibližně 100 000 obyvatel do tzv. „*relocation centers*“, některé z nich měly atributy koncentračních táborů. Bedford, Henry F. – Colbourn, Trevor: *The Americans, A Brief History since 1865*, New York 1976, s. 475-476.

⁵³ Lipset, Seymour M.: c. d., s. 69-72.

o tom, že se Spojené státy vydají na podobnou „křížovou výpravu“.

Útok na Pearl Harbour představoval jeden z významných mezníků druhé světové války. Americký hospodářský i lidský potenciál se nutně musel projevit ve prospěch spojenecké koalice, která se od té doby začínala pozvolna formovat. Velká válka svedla dohromady tři naprosto rozdílné muže konzervativce Winstona Churchilla, diktátora Josefa Stalina a idealistu Franklina Delano Roosevelta. Každý z nich sledoval své zájmy, které se však spíše křížily, než shodovaly. Prakticky jediným společným cílem bylo zvítězit nad státy Osy.

Prezident Roosevelt sledoval čtyři hlavní cíle. Usiloval o pomoc spojencům, tedy Velké Británii, Sovětskému svazu, a také Čangajškově Číně. Dále se snažil zajistit poválečnou spolupráci spojenců za účelem garance míru. S tím souvisel i třetí cíl, a sice vytvoření organizace, která by pomáhala s uspořádáním poválečného světa a fungovala jako další prvek ochrany proti jiné budoucí válce; v neposlední řadě měla pomoci také obnovit globální ekonomický systém rozbitý po velké hospodářské krizi. Všechny výše zmíněné mety politiky amerického prezidenta měly být „prodejné“ pro širokou americkou veřejnost, aby po válce nedošlo k návratu k tradičnímu izolacionismu jako po roce 1918.⁵⁴ Na první pohled bylo zřejmé, že se sice jednalo o cíle velice vznešené, či ušlechtilé, ale velmi idealistické; v prostředí reálné politiky šlo o plány velmi těžko dosažitelné. Prezident se ocitl v zajetí universalistických představ o lepším, svobodném světě garantovaným „novými“ velmocemi. Právě tento Rooseveltův idealismus v zahraniční politice se stal jeho největší Achillovou patou.⁵⁵

V otázkách diplomacie má americký prezident tradičně velmi silný vliv a v případě Roosevelta to platilo několikanásobně. Během všech funkčních období *de facto* řídil zahraniční směřování USA sám nebo se radil pouze s velmi úzkým kruhem spolupracovníků. Role Státního departmentu i státního tajemníka Cordella Hulla se ocitla na vedlejší koleji.⁵⁶ V inkriminované době se FDR spoléhal především na svého dlouholetého spolupracovníka Harryho Hopkinse, dále na federálního ministra financí

⁵⁴ Gaddis, John Lewis: *Studená válka*, Praha 2007, s. 27.

⁵⁵ Luňák, Petr: *Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*, Praha 1997 s. 45-48.

⁵⁶ Wanner, Jan: *Spojené státy a evropská válka 1939-1945, Díl I: Pevnost Amerika*, Praha 2001, s. 151.

Henryho Morgenthaua a především, v první řadě, sám na sebe.⁵⁷ „K Rooseveltovu sebeklamu o nadřazenosti patřila i představa, že jen on sám je schopen postavit vztahy uvnitř válečné koalice na konstruktivní základy.“⁵⁸ Zahraniční politika se tak mnohdy ocitla na velmi chatrných základech, způsobených jednak špatnou informovaností odpovědných míst, jednak se nacházela ve vleku několika mylných premis a lehkomyšlnosti šéfa Bílého domu.

Prezident plánoval, že by po skončení války měl vzniknout systém jakýchsi čtyř „policejních států“, které by byly jako jediné vyzbrojeny a které by v duchu vzájemné spolupráce garantovaly mír celému světu. Mezi ony „čtyři policisty“ měly patřit samozřejmě Spojené státy, Velká Británie, Sovětský svaz a Čína.⁵⁹ Celá koncepce, zcela v duchu typického idealismu, neodrážela reálnou situaci a nebrala v potaz řadu zásadních faktů. Britské impérium zdaleka nepředstavovalo silný stát, nehledě na jeho hospodářskou, finanční i lidskou vyčerpanost válkou. Ani Čínu, kterou zmítala dlouholetá občanská válka mezi komunisty a přívrženci Komintagu i boje s Japonskou armádou, rozhodně nešlo považovat za velmoc, jenž by byla sto chopit se po válce této role. Rooseveltovy geopolitické úvahy odrážely jeho představu o rozložení sil. Na Dálném východě chtěl vytvořit konkurenta tamější stávající velmoci Japonsku, v západní Evropě naopak nepočítal s Francií. Osobní antipatie či přímo nepřátelství mezi americkým prezidentem a francouzským generálem De Gaullem byly „veřejným tajemstvím“. Roosevelt počítal pro „novou“ Francii spíše s vichistickým admirálem Darlanem a později s generálem Giraudem než s exilovým generálem. I později, když už byl vzestup generála De Gaulla nepopiratelný, nezměnil negativní stanovisko.⁶⁰ Prezident se až příliš často spoléhal na intuici a na improvizaci přičemž nedomyšlel důsledky některých prohlášení. Například na konferenci v Casablance při prohlášení k novinářům poprvé a bez konzultace s ostatními spolupracovníky, zmínil, že státy „osy zla“ musí přijmout pouze bezpodmínečnou kapitulaci.⁶¹ Největší chybu udělal Roosevelt v přístupu k Sovětskému svazu, respektive ke Stalinovi.

⁵⁷ Durman, Karel: c. d., s. 85-89.

⁵⁸ Tamtéž, s. 88.

⁵⁹ Graubard, Stephen: c. d., s. 251. Srv. Luňák, Petr: c. d., s. 44-45.

⁶⁰ Durman, Karel: c. d., s. 98-100. Srv. Luňák, Petr: c. d., s. 40-42.

⁶¹ Tato nešťastná formulace, jak správně poznamenal Stalin na konferenci v Teheránu, posloužila pouze k tomu, aby sjednotila německý lid za Hitlerem. Durman, Karel: c. d., s. 97.

Americký prezident podlehl podivnému kouzlu, které z paranoického diktátora učinilo „hodného strýčka Joa“, či „zajatce politbyra“. Obecně lze říci, že velká část vládních špiček i intelektuálů v USA podlehla „levě-liberálnímu snu o novém světě americko-sovětského dorozumění a bez břemene kolonialismu.“⁶² Rooseveltova politika vůči SSSR stála na třech pilířích, které se v průběhu války prakticky neměnily. Jeho doktrína zněla následovně: „1) Nezradíme Vás, neboť bojujeme proti Hitlerovi se stejnou rozhodností 2) neopustíme Vás ani při tvorbě míru 3) naše spolupráce bude pokračovat i po válce.“⁶³ Spojenci se obávali, že by mohlo dojít k dohodě mezi Německem a Sovětským svazem, podobně jako v srpnu 1939, hlavní tíhu bojů s nacisty navíc nesli před otevřením druhé fronty Rusové i proto zejména americká diplomacie velmi často ustupovala Kremlu ve většině jeho požadavků. Spojené Státy měly také eminentní zájem na tom, aby Sovětský svaz vyhlásil válku Japonsku. Stalin si byl své výhodné pozice vědom., ke spojenecké koalici proto přistupoval naprosto účelově a pragmaticky.

Když Winston Churchill Sovětskému svazu nabízel bezprostředně po začátku operace *Barbarossa* spojení, věděl, že podepisuje „smlouvu s ďáblem“. Britský premiér, zapřísáhlý antikomunista, přistupoval v jednání se Stalinem realističtěji a s větší tvrdostí než americká diplomacie. Jeho pozice však příliš závisela na partnerství se Spojenými státy. Churchill se později čím dál častěji utíkal alespoň ke snaze o jasné vymezení zájmových sfér.⁶⁴ Roosevelt se naopak nechal snadno přesvědčit o Stalinově upřímnosti a čestnosti - „...velkorysost a vzájemná důvěra jsou nejlepší zárukou pevnosti koalice – za války i po ní.“⁶⁵ Během pozdějších vzájemných porad se navíc snažil sovětskému vůdci zalíbit tím, že také Churchilla shazoval. „Winston tím více rudl a kabonil se, čím více se Stalin usmíval. Nakonec se Stalin z plných plic a srdečně rozesmál a poprvé za tři dny jsem se cítil dobře. (FDR – D. S.) Vydrželo mi to po celou dobu Stalinova smíchu a tehdy jsou ho nazval strýčkem Joem.“⁶⁶ Pod maskou „hodného

⁶² Tamtéž, s. 85.

⁶³ Wanner, Jan: *Spojené státy...*, Díl I: *Pevnost Amerika*; s. 151.

⁶⁴ Durman, Karel: c. d., s. 89. Srv. Luňák, Petr: c. d., s. 48-49.

⁶⁵ Tamtéž, s. 96.

⁶⁶ Graubard, Stephen: c. d., s. 257.

strýčka Joes“ se ovšem spíše skrýval cynický politik,⁶⁷ jenž se zaměřoval na prosazování svých cílů. Kremelský diktátor se soustředil především na bezpodmínečný zisk Polska a rozšíření vlivu v jihovýchodní Evropě. Obecně usiloval o vytvoření jakéhosi bezpečnostního perimetru kolem SSSR. Soustředil se i na mocenský návrat na Dálný východ.⁶⁸ Sovětský svaz se tak prakticky vracel do dřívějších hranic carského Ruska. Další prioritou bylo zajistit si rozhodující kontrolu nad Německem a na jeho exploataci, čímž by se alespoň částečně nahradily škody způsobené nacistickým východním tažením. Sovětská diplomacie dokázala rovněž daleko lépe využívat válečných úspěchů a efektivněji je „přenášet“ za jednací stůl v debatách s FDR a Churchilllem. Jinou formou, jak tlačit na Američany a Brity při prosazování svých požadavků, bylo Stalinovo vyčítání, že spojenci neustále odkládají otevření druhé fronty. Jak je již na první pohled jasné, Stalinova politika se opírala ryze o pragmatické cíle a zaměřovala se na aktuální zisky, zejména ty územní.

Porovnáme-li strategické záměry Roosevelta a Stalina i přístup obou státníků k „velké trojce“, musíme konstatovat, že „kremelský Machiavelli“ si počínal úspěšněji. Rooseveltovy reálné zisky z jednání na konferencích v Teheránu a na Jaltě se nacházely pouze v rovině vágních, nic neřešících ideologických příslibů o poválečném uspořádání v duchu demokratických zásad. Výsledek první konference „velké trojky“ v Teheránu lakonicky shrnul náčelník britského imperiálního štábu Brooke slovy: „*Špatné od začátku do konce. Winston nebyl na úrovni a Roosevelt byl ještě horší.*“⁶⁹ Ani další jednání v Jaltě nedopadla lépe. Roosevelt si na nich vymohl podepsání *Deklarace o osvobozené Evropě*, která se nesla v duchu Atlantické charty, ale Sověty prakticky k ničemu nezavazovala. Těžiště zájmu FDR se nacházelo spíše v Pacifiku než ve východní či jihovýchodní Evropě. FDR byl navíc po celou dobu limitován prezidentskými volbami. Stalin si naopak během konferencí definitivně zajistil vliv v Polsku i na velké části Balkánského poloostrova a mocenský návrat na Dálný

⁶⁷ Jeden americký diplomat výstižně přirovnal Stalina k „mnoha bitvami zjizvenému tygru“. Gaddis, John Lewis: c. d., s. 21.

⁶⁸ Jmenovitě se jednalo o pobaltské státy, Polsko, Maďarsko, Československo, Rumunsko, Bulharsko, Jugoslávii a jihozápadní Asii na Irán. Nálečka, Vladimír: *Kapitoly z dějiny studené války, I. díl*, Praha 1997, s. 9-10.

⁶⁹ Durman, Karel: c. d., s. 98.

východ.⁷⁰ „Drsnou“ politiku vůči spojencům mu mimo jiné umožňoval prakticky neomezený mandát, nemusel se nikomu za svou zahraniční politiku zodpovídat.

Poslední dny Franklina Delana Roosevelta se nesly ve znamení deziluze. Prezident byl rozčarován z postupu Sovětů v Polsku a Rumunsku.⁷¹ Už i jemu začínalo být jasné, že se přepočítal a naplnění docházela spíše slova sovětského ministra zahraničí Molotova: „*Probudili se* (Američané – pozn. D.S.), *až když přišli o půlku Evropy.*“⁷² Konec války v Evropě začínal být již v dohledu, ale boje v Pacifiku pokračovaly dále. V této prazvláštní, nejisté atmosféře odjel FDR do lázní ve Warm Springs, kde 12. dubna 1945 zemřel, aniž se dočkal pádu nacismu, proti kterému tvrdě bojoval.

Hodnotit odkaz Franklina Delana Roosevelta je velmi rozporuplné. Jako jediný v historii Spojených států dokázal zvítězit čtyřikrát za sebou v prezidentských volbách, což dokazuje výjimečnost jeho osobnosti. Jedni ho považovali za „spasitele“ a za bytostného bojovníka za demokracii, jiní za levičáckého pragmatika, jenž „*nikdy neřekl pravdu, pokud si vystačil se lží.*“⁷³ Jak to tak bývá, pravda leží někde uprostřed. FDR se výborně orientoval na vnitropolitické scéně, kde jej můžeme označit za „schopného machiavelistu“. Pod jeho vedením se USA pomalu dostávaly z hospodářské krize. V zahraniční politice záhy rozpoznal hrozící nebezpečí, ale podléhal „wilsnovskému“ idealismu. Největší chyby se dopustil ve vztazích k Sovětskému svazu.

⁷⁰ Tamtéž, s.122-127.

⁷¹ Tamtéž, s. 137.; Graubard, Stephen: c. d., s. 251.

⁷² Wanner, Jan: *Spojené státy a evropská válka 1939-1945, Díl III., Zápas o Evropu*, Praha 2002, s. 71.

⁷³ Těmito slovy charakterizoval FDR generál Douglas MacArthur.

Druhá kapitola

Pozice Spojených států po „dobré válce“

Dne 2. září 1945 podepsali japonský ministr zahraničí Mamoru Šigemicu a generál Jošidžiró Umezu na letadlové lodi *Missouri* protokol o kapitulaci Japonska. Tímto symbolickým aktem skončila šest let trvající válka, doposud nejstrašnější konflikt, jaký kdy lidstvo poznalo. K poražení států „Osy zla“ bylo zapotřebí nezměrného lidského úsilí i materiálních statků. Lidé začali počítat mrtvé. Válka si vyžádala přes 70 milionů obětí, z toho přes 40 milionů z řad civilního obyvatelstva a 6 milionů obětí holocaustu.⁷⁴ Značná část Evropy i rozsáhlé oblasti Číny a Indonésie se ocitly v troskách. „Starý kontinent“ byl hospodářsky i lidsky rozvrácen. Koncentrační tábory pozvolna začaly vydávat hrůzná svědectví. Světová veřejnost „střízlivěla“ a bylo to střízlivění bolestné. Paradoxně ne pro všechny státy byla druhá světová válka zničující, například pro USA to byla – v některých ohledech – dokonce „válka dobrá“.

1. Velmoc číslo jedna

Na rozdíl od ostatních aktérů se válečný konflikt Spojených států přímo nedotkl. V bojích zemřelo „pouze“ 416 800 vojáků, na straně civilního obyvatelstva 6000 lidí.⁷⁵ I když americká armáda bojovala na dvou frontách, nebyly Spojené státy existenciálně ohroženy, zjednodušeně řečeno si mohly do jisté míry vybírat, kde budou bojovat. Vrchní velení se navíc snažilo co nejvíce minimalizovat ztráty.

Jako jedná z mála zemích USA na válce vydělaly. Za čtyři válečná léta se HDP téměř zdvojnásobil.⁷⁶ Díky obrovským armádním zakázkám vzrostla průmyslová výroba také na dvojnásobek úrovně z let 1935-1939.⁷⁷ Definitivně se díky ní vyřešila velká hospodářská krize. Spojené státy se staly nejsilnější a nejzdravější ekonomikou na světě. „USA ovládaly polovinu světové těžby uhlí, dvě třetiny výroby nafty a více než

⁷⁴ Roberts, J. M.: *Dvacáté století*, Praha 2004, s. 325-328.

⁷⁵ Ztráty Sovětského svazu: armáda – 11 000 000 mrtvých, civilní obyvatelstvo – 7 000 000 mrtvých; Německo: armáda – 3 500 000 mrtvých, civilní obyvatelstvo – 780 000 mrtvých; Velké Británie: armáda – 263 000 mrtvých, civilní obyvatelstvo – 92 700 mrtvých. *The New Encyclopaedia Britannica*, Volume 29, Chicago 1991, s. 1022-1024.

⁷⁶ Gaddis, John Lewis: c. d., s. 20.

⁷⁷ Stellner, František a kolektiv: *Hospodářské dějiny (16.-20. století)*, Praha 2006, s. 87.

*polovinu produkce elektřiny; dominovaly ve světovém strojírenství, včetně výroby lodí, automobilů, zbraní, obráběcích strojů a chemikálií; držely 80 % veškerých zlatých rezerv...*⁷⁸ Zásadní pro poválečné uspořádání světového hospodářství se stala konference finančníků v Bretton Woods, která proběhla v červenci 1944. V paměti všech přítomných stále ještě žila hořká vzpomínka na zhroucení světové ekonomiky za velké krize. Zúčastnění se proto zabývali především problémem zachování měnové stability, a tím i její vzájemné konvertibility. Ustálené měny by pak přirozeně povzbuzovaly volný mezinárodní obchod. Finančníci se dohodli na opuštění zlatého standardu, jeho roli vystřídal systém pevných devizových kurzů. Za základní jednotkou stanovila konference dolar, od něhož se odvozovala hodnota ostatních měn. Díky síle americké ekonomiky byl stanoven fixní kurz dolaru vůči zlatu a to v poměru 35 \$ za jednu unci zlata. Nově budované světové hospodářství bylo, jak vidno, „odsouzeno“ k naprosté závislosti na dolaru, ten se stal symbolem stability a prosperity. Sebevědomí Spojených států v ekonomické sféře vystihuje i dobová fráze, podle níž byl dolar stejně cenný jako zlato. Brettonwoodská konference dále rozhodla o vzniku dvou organizací, jež měly dohlížet na světové hospodářství. V prosinci 1945 vznikl Mezinárodní měnový fond a v června 1946 začala fungovat Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj. Důležitou roli v budování poválečné ekonomiky sehrál britský ekonom J. M. Keynes.⁷⁹ Velká Británie a Francie se musely přes výhrady smířit s „diktátem“ z Bretton Woods a přijmout fakt, že se dostaly v hospodářské sféře do závislosti na USA. Spojené státy byly díky obrovskému hospodářskému potenciálu předurčeny k budování nového světového hospodářství. Prosperující ekonomika, materiální zabezpečení i finanční rezervy jim umožňovaly postavit se do role supervelmoci.⁸⁰

Druhý významný aspekt představovala přirozeně armáda. V USA bylo do zbraně povoláno celkem 11 260 000 lidí. Spojené státy se mohly pochlubit nejsilnějším loďstvem a letectvem. Ve velikosti pozemní armády se ale Američané Sovětům nemohli rovnat. Velký limit pro ozbrojené složky představovalo veřejné mínění, které tlačilo na Trumana, aby přistoupil k co nejrychlejší demobilizaci, omezení výdajů na obranu a obecně k návratu k „normálnímu“ životu. V roce létě 1946 již americká armáda neměla

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ Tamtéž s. 88.

⁸⁰ Luňák, Petr: c. d., s. 52-58.

jedinou plně bojeschopnou divizi.⁸¹ Generál Marshall o takto rychlé demobilizaci řekl „*To nebyla demobilizace, to bylo rozehnutí.*“⁸² Spojené státy ale přece jen držely jeden podstatný trumf – monopol na atomovou bombu.

V červenci 1945 odpálili vědci z laboratoře v Los Alamos v čele s R. Oppenheimerem první atomovou bombu. Ničivou sílu nové zbraně si uvědomoval i prezident Truman,⁸³ ale přesto vydal rozkaz k jejímu použití, pokud Japonci nebudou kapitulovat do 3. srpna 1945. O tři dny později proto dopadl na Hirošimu „*Little boy*“, další tři dny nato „*Fat man*“ na Nagasaki. Atomové bomby si vyžádaly téměř 100 000 lidských životů. Světová veřejnost se ocitla v šoku. Jediná puma byla schopna vymazat z mapy celé město. Spojeným státům se dostala do rukou zbraň, která jim umožňovala „zničit svět“. Pozvolna se začínal rodit fenomén hrozby atomové apokalypsy.

Když Truman na konferenci v Postupimi informoval Stalina o první úspěšné zkoušce nové zbraně, příliš ho touto zprávou nepřekvapil; sovětský diktátor již o projektu Manhattan poměrně dlouho věděl.⁸⁴ Zároveň si dobře uvědomoval, že vojenská i strategická převaha se tím vychýlila ve prospěch USA, a proto nařídil, aby byl vývoj sovětské atomové bomby maximálně urychlen.⁸⁵ Stalin si dobře uvědomoval, že by spojenci mohli použít novou zbraň jako prostředek nátlaku na Sovětský svaz a zpochybnit tak jeho vliv i autoritu.⁸⁶ Postupně se proto začal uchýlovat k ještě tvrdšímu kursu v zahraniční politice.

2. Konec izolacionismu a „zrození“ železné opony

Mezi hlavní snahy prezidenta Roosevelta patřilo udržet Spojené státy aktivní v mezinárodní politice a zabránit tím k návratu tradičního izolacionismu. Kromě toho FDR usiloval o zřízení organizace, která by se snažila řešit mezinárodní problémy na úrovni jednání, či veřejné arbitráže. Oba tyto záměry se spojily při vzniku Organizace spojených národů. Cesta k naplnění Rooseveltova snu začala již 1. ledna 1942, kdy 26 států podepsalo tzv. Deklaraci Spojených národů. Signatáři se zavázali, že povedou

⁸¹ Durman, Karel: c. d., s.150.

⁸² Wanner, Jan: *George C. Marshall*, Praha 1998, s. 316.

⁸³ Truman si do deníku zapsal: „*Objevili jsme nejhroznější bombu v dějinách světa*“. Tamtéž.

⁸⁴ Gaddis, John Lewis: c. d., s. 34.

⁸⁵ Durman, Karel: c. d., s.144.

válku se státy „Osy zla“ až do konečného vítězství. Další krok se odehrál na konferenci ministrů zahraničních věcí v Moskvě v říjnu 1943. Dokument, který vzešel z tohoto jednání, přinesl již konkrétnější obrysy v duchu Rooseveltova idealismu. *„Dokument proklamoval nutnost vytvořit co nejdříve organizaci založenou na zásadě svrchované rovnosti všech mírumilovných států, jejíž úkol by spočíval v zabezpečení míru a mezinárodní bezpečnosti.“*⁸⁷ O konceptu nové organizace se diskutovalo i na Jaltské konferenci,⁸⁸ z níž vzešla později problematická tzv. jaltská formulace. Ta předpokládala jednomyslnost velmocí při hlasování v Radě bezpečnosti OSN ve všech kromě procedurálních záležitostech.⁸⁹ Američtí diplomaté, plní nadšení a spokojení s dosavadními jednáními, si neuvědomovali, že ústupky učiněné Sovětskému svazu znamenají velkou chybu. Harry Hopkins po konferenci prohlásil: *„...byl to úsvit nového dne (Jaltská konference – D. S.), za který jsme se modlili a kterém jsme mluvili po mnohá léta...Rusové prokázali, že dokážou být rozumní a prozřetelní a nebylo sporu o tom, že v prezidentově mysli i v mysli nás všech vládla představa, že s nimi můžeme žít v míru po tak dlouhou dobu, jak jen si umíme představit.“*⁹⁰

Ustavující konference OSN probíhala v San Francisku od dubna do června 1945. Podle původní myšlenky se organizace měla stát mírovou institucí fungující na bázi spolupráce velmocí. Tato idea se čím dál tím více ukazovala být vzdálená reálným poměrům. Na půdě OSN se postupně vytvořily dva nepřátelské tábory stojící proti sobě, bipolarita se nevyhnula ani „Rooseveltovu snu“. Jeden podstatný efekt ale OSN přinesla; Spojené státy se do nové organizace naplno zapojily a postupně se postavily do čela protikomunistického tábora.

Smrt FDR předznamenala konec „velké trojky“ a tím i snahy o udržení spolupráce velmocí za každou cenu. Cesta k definitivní korozi vztahů byla ještě dlouhá, úmrtím Roosevelta ale odešel i „duch velké trojky“. Truman se sice zprvu snažil o zachování politického kurzu, postupem času však rozpoznal nutnost přehodnocení vztahu k Sovětskému svazu. Další směřování diplomacie Spojených států formuloval

⁸⁶ *„Rovnováha byla porušena ...Tak to nemůže zůstat,“* prohlašoval Stalin v soukromí. Gaddis, John Lewis: c. d., s. 34.

⁸⁷ Nálečka, Vladimír: *Světová politika ve 20. století I.*, Praha 2000, s. 188.

⁸⁸ Konferenci v Jaltě předcházeli ještě konference v Dumbarton Oaks poblíž Washingtonu. Jednání zde probíhala od 21.srpna 1944 až do 7. října 1944.

⁸⁹ Tamtéž.

v poselství Kongresu známém jako „Trumanova doktrína“. Co přimělo nového prezidenta k tak radikálnímu odklonu od Rooseveltovy politiky a jaká vůbec ona nová politika byla?

V Postupimi americký prezident i britský premiér stále ještě usilovali o dohodu se Sověty, ne o konfrontaci s nimi.⁹¹ K dílčímu posunu ale přece jen došlo. Truman se na rozdíl od Roosevelta na jednání pečlivě připravoval a daleko více naslouchal odborným poradcům. I když byl přesvědčený „wilsonovcem“, záhy se rozhodl zaujmout vůči SSSR tvrdší postoj.⁹² V hlavních otázkách nicméně konference nepřinesla žádné zásadní řešení. Jednání uvízla na mrtvém bodě, který překonal až Byrnesův balík „prozatímních kompromisů“, jenž přímé řešení hlavních problémů spíše odsouval do budoucnosti.⁹³ Prakticky jediným konkrétním výsledkem bylo ustavení Rady ministrů zahraničních věcí,⁹⁴ která se měla zabývat doposud nevyřešenými problémy. V zásadě zůstal nadále zachován „jaltský kurz“, jenž vyhovoval agresivnější politice Sovětského svazu.

Poválečná diplomacie se držela dvou Stalinových zásad. 1) Kremelský vůdce hodlal při jednáních se spojenci i nadále pokračovat v tvrdém kurzu; vycházel přitom z předpokladu, že se Spojené státy zachovají podobně jako po konci první světové války, tedy že brzy stáhnou svá vojska z Evropy a vrátí se k tradičnímu izolacionismu;⁹⁵ v prezidentu Trumanovi viděl jen pokračovatele linie FDR, nikoli tvůrce vlastní strategie (Stalin si mohl dovolit vést agresivní politiku díky své neomezené vnitropolitické moci).⁹⁶ 2) Stalin se držel marxistické teze o nutném konfliktu západních států, který měla podpořit neutěšená sociální situace v Evropě. Počítal rovněž s tím, že se projeví typický rys protestantské etiky a sice jakýsi „obchodnický reflex“, který lakonicky shrnul ve výroku „*sami nám prodají oprátku, na které je oběsíme.*“⁹⁷ Obecně

⁹⁰ Morison, Samuel Eliot – Commager, Henry Steele – Leuchtenburg, William E.: c. d., s. 643.

⁹¹ Durman, Karel: c. d., s. 142. Srv. Luňák, Petr: c. d., s. 51.

⁹² Wanner, Jan: *Spojené státy..., Díl III., Zápas o Evropu*, Praha 2002, s. 258. K prvnímu výraznějšímu zajiskření mezi Washingtonem a Moskvou došlo již v květnu 1945 poté, co Truman zastavil všechny dodávky do SSSR, které nebyly přímo určeny k válce na Dálném východě. Tamtéž, s. 260.

⁹³ Tamtéž, s. 263-264.

⁹⁴ Běžně se užívá zkratky RMZV.

⁹⁵ Durman, Karel: c. d., s. 166.

⁹⁶ Ač bylo Rusko v katastrofálním stavu, nedopřával mu oddechu. „*Strana a soudruh Stalin chtějí pro národ jen dobro... Vzhledem k mezinárodnímu napětí musíme budovat rezervy, Anglie a Amerika nám hrozí válkou.*“ Tamtéž, s. 157.

⁹⁷ Tamtéž, s. 148.

řečeno sázel na „hloupost“ Západu a, na druhé straně, na velkou reputaci Sovětského svazu jako mírumilovného státu, přinášejícího nový sociálně spravedlivý řád. Všechny tyto Stalinovy předpoklady měly vyústit v další mocenské posílení SSSR v Evropě i na Středním a Dálném východě.

Řešení poválečných problémů se ocitalo na mrtvém bodě. Konference RMZV v Londýně a Moskvě skončily fiaskem. Spojenečtí diplomaté, zvláště američtí, stále ještě usilovali o konsenzus se Sovětským svazem, kterému ale o dohodu nešlo. Stalin instruoval Molotova ke stále větší tvrdosti a neústupnosti. Konference RMZV tak končily buď bez jakéhokoli řešení či ústupky spojenců. Prezident Truman začínal být hrubě nespokojen se smířlivým postupem státního tajemníka Jamese F. Byrnesa a stále častěji naslouchal varováním Williama A. Harrimana.

Na konferenci RMZV v Moskvě v prosinci 1945 se rozhořel spor o Írán.⁹⁸ Krize vrcholila v lednu 1946, kdy se problém sovětského pronikání na Střední východ internacionalizoval. Po složitých jednáních nakonec Stalin v dubnu 1946 ustoupil. V otázce Turecka prokázaly Spojené státy rovněž rozhodnost. Stalin v této oblasti zjevně přecenil své síly a poprvé výrazněji narazil. Prognózy o ne-intervencionalismu USA se ukázaly liché. Od zimy do léta roku 1946 docházelo k pozvolné změně politiky vůči SSSR, jejímž propagátorem se stal podceňovaný Harry S. Truman.

Co přimělo prezidenta k obratu o 180 stupňů? Bezpochyby to byly neustálé obstrukce či nátlak sovětské diplomacie a probíhající krize na Blízkém s Středním východě. Již v lednu 1946 napsal Truman státnímu sekretáři: „*Když se Rusům nebude vzdorovat železnými pěstmi a silnými slovy, hrozí válka. Jediný jazyk, kterému rozumí, je, kolik máme divizí. Jsem unaven mazlením se Sověty.*“⁹⁹ V napjaté atmosféře na přelomu let 1945-1946 dorazil v únoru do Bílého domu tzv. Kennanův „Dlouhý telegram“. Pracovník ambasády Spojených států v Moskvě v něm provedl rozbor

⁹⁸ Molotov rezolutně odmítal stáhnout sovětská vojska ke 3. březnu 1946. Stalin měl údajně při jedné z předcházejících porad ukázat prstem na Kavkaz a prohlásit „*Tady se mi naše hranice vůbec nelíbí!*“ Proto nařídil nestahovat z této oblasti vojska a dále požadoval aby mu Turecko odstoupilo klíčové základny, jimiž by mohl kontrolovat úžiny. Na přelomu let 1945 – 1946 se rovněž začínala radikalizovat i řecká komunistická strana. Stalin předpokládal, že se zde Spojené státy nebudou angažovat, protože Blízký východ představoval zájmovou sféru Velké Británie. Srv. Nálevka, Vladimír: : *Světová politika...*, s. 195; Gaddis, John Lewis: c. d., s. 36.

⁹⁹ Morison, Samuel Eliot – Commager, Henry Steele – Leuchtenburg, William E.: c. d., s. 657.

nedávného Stalínova projevu.¹⁰⁰ Sovětský diktátor v něm obvinil kapitalisticko-imperialistické monopoly ze zapříčinění druhé světové války a z přetrvávající agresivity, a proto vyzýval lid k usilovnějšímu zbrojení proti „západní agresi“.¹⁰¹ Kennan apeloval na Bílý dům, aby přehodnotil vztah vůči SSSR, který podle něj v žádném případě neusiloval o *modus vivendi*, nýbrž o zabezpečení vlastního velmocenského postavení. Pokud Spojené státy neměly přijít o autoritu a o „*traditional way of life*“, muselo dojít ke změně v diplomacii.¹⁰² Depeše o 5540 slovech představovala „poslední kapku“ nutnou ke změně americké zahraniční politiky. Truman zadal svému politickému štábu vypracovat hlubší analýzu sovětsko-amerických vztahů. Výsledná studie, vycházející z velké části z „Dlouhého telegramu“, Kennanova varování potvrdila. Prezident si uvědomoval, že obdržel mimořádně „žhavý“ materiál, ale rozhodl se nebýt k němu slepý, ačkoli věděl, že prosadit změnu zahraničního směřování nebude záležitostí jednoduchou ani rychlou.

Krátce po obdržení Dlouhého telegramu přednesl Winston Churchill ve Fultonu projev, v němž zazněla dnes slavná věta: „*od Štětína na Baltu po Terst na Jadranu spadla napříč kontinentem železná opona.*“¹⁰³ Bývalý britský premiér přesně charakterizoval situaci v Evropě a varoval před dalším posilováním sovětského vlivu. Ač byl projev realistický, jeho přímý dopad bývá často přeceňován.¹⁰⁴ Značná část americké inteligence stále ještě chtěla věřit v mírumilovnost Sovětského svazu; ani Truman se ostatně ještě neodvážil veřejně přitakat expremiérově řeči a odmítl ji komentovat.¹⁰⁵ Truman se zkrátka choval jako opatrný politik. Na „veřejný“ rozchod s Rooseveltovou politikou bylo ještě příliš brzy, byť první kroky již washingtonská administrativa učinila. Zatímco v březnu byl ještě Truman opatrný a zdrženlivý, v srpnu již prohlásil, že v otázce Turecka je připraven „jít až do konce“, tj. do otevřeného konfliktu.¹⁰⁶

¹⁰⁰ Graubard, Stephen: c. d., s. 279.

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² Kennanův „Dlouhý telegram“ <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/coldwar/documents/episode-1/kennan.htm>.

¹⁰³ Durman, Karel: c.d., s. 176.

¹⁰⁴ Srv. Luňák, Petr: c. d., s. 67-68.

¹⁰⁵ V osobní korespondenci napsal manželce a sestře „*Myslím, že byl dobrý, nemohu však zatím Churchillův projev podpořit.*“ Graubard, Stephen: c. d., s. 279.

¹⁰⁶ Durman, Karel: c.d., s. 174.

V atmosféře začínající studené války spolu Západ a Východ stále obtížněji hledaly společnou řeč. Efektivnost konferencí RMZV byla přímo úměrná sovětské taktice „zdržování“ jednání. Poslední „velký společný podnik“ Velké trojky představovala Pařížská mírová konference, která probíhala od konce července do poloviny října 1946. Po dlouhých a složitých jednáních dosáhli zúčastnění akceptovatelné shody. Spojenci, hnáni touhou po co nejrychlejší dohodě, přistupovali na drobné ústupky. Pařížská „doporučení“ ještě projednala Rada ministrů zahraničních věcí v New Yorku, poté v únoru 1947 došlo k slavnostnímu podpisu mírových smluv. Závěrečný ceremoniál byl jakýmsi „epilogem“ úspěšné „spolupráce“ mezi spojenci a Sověty; vzájemné vztahy se ale, jak již víme, rychle ochlazovaly.¹⁰⁷

Mimořádně krutá zima na přelomu let 1946-1947 vyostřila sociální problémy napříč Evropou. Nad Tureckem i Íránem se stále vznášela sovětská hrozba. Velká Británie se hospodářsky zhroutila a nebyla sto podporovat řecký královský režim proti komunistickým partyzánům. V této neutěšené situaci požádaly Atény Spojené státy o pomoc.¹⁰⁸ Prezident Truman již nehodlal dále čekat a rozhodl se „překročit Rubikon“. Dne 20. března 1947 odeslal Kongresu poselství, novináři později nazvané „Trumanova doktrína“,¹⁰⁹ v němž žádal poskytnutí materiální pomoci Řecku a Turecku. V ideové rovině prezident formuloval zásadu boje za zachování svobodné existence států. „...jsme ochotni pomoci svobodným lidem setrvat v jejich svobodných zřízeních i v národní integritě proti agresivním snahám, které se jim snaží vnutit totalitární režim... Věřím, že politika Spojených států musí podporovat svobodné lidi, kteří čelí snahám o utlačování ozbrojenými menšinami, či vnějším nátlakem.“¹¹⁰ Kongres zprvu na „Trumanovu doktrínu“ reagoval chladně. Trvalo ještě tři měsíce než ji díky podpoře republikánského senátora Vandenbergova schválil a uvolnil 400 miliónů dolarů pro ohrožené země ve východním Středomoří.¹¹¹ Nutno dodat, že vyznění Trumanovy doktríny bylo nebezpečně obecné, protože *de facto* zavazovalo Spojené státy do budoucna k pomoci jakémukoli, byť sebemenšímu státu ohroženého komunistickou hrozbou.¹¹² Stalin

¹⁰⁷ Nálevka, Vladimír: *Světová politika...I.*, s. 201-205.

¹⁰⁸ Luňák, Petr: *c. d.*, s. 69-70.

¹⁰⁹ Tamtéž s. 73-74.

¹¹⁰ Morison, Samuel Eliot – Commager, Henry Steele – Leuchtenburg, William E.: *c. d.*, s. 658.

¹¹¹ Wanner, Jan: *c. d.*, s. 298.

¹¹² Tindall, George B. – Shi, David E.: *c. d.*, s. 637.

poselství šéfa Bílého domu zprvu věnoval jen malou pozornost. Na podobná „nic neříkající“ univerzalistická prohlášení si již zvykl, navíc věřil marxisticko-leninské teorii, podle níž kapitalistické státy neměly být schopny dlouhodobější spolupráce.¹¹³ Kremelský vůdce ovšem podcenil výrazné změny v americké administrativě, kde se funkce ministra zahraničí ujal George C. Marshall.

Zaměstnanci State Departmentu zprvu nebyli změnou ve vedení příliš nadšeni, neboť nevěděli, co mají od bývalého generála očekávat. Marshall na postu státního tajemníka prokázal mimořádný politický cit a inteligenci. Po převzetí ministerstva provedl reorganizaci, během níž se snažil nahradit byrokratickou komplikovanost vojenskou přímočarostí.¹¹⁴ Nechtěl se uchýlit k velkým čistkám, provedené změny však nevyhovovaly všem, čímž docílil odchodu části diplomatů typu C. Hulla či J. Byrnese.¹¹⁵ Kontinuitu se mu podařilo zachovat tím, že svým zástupcem jmenoval vlivného diplomata Deana Achesona. Do čela Politického plánovacího štábu dosadil George Kennana, který stál u zrodu strategie „postupného zadržování komunismu“. Marshallovou výhodou byla rovněž jeho nadstranickost, která mu poskytovala dostatek prostoru pro manévrování a nekompromitovala ho v očích té či oné strany. V neposlední řadě měl bývalý generál obrovskou autoritu u veřejnosti.¹¹⁶

První diplomatická mise zavedla nového státního tajemníka do Moskvy na konferenci RMZV. Během cesty do sovětské metropole se zastavil v několika městech, kde na vlastní oči viděl, v jak bídne situaci se Evropa nachází. Moskevská jednání probíhala od začátku března do poloviny dubna 1947. Hlavním bodem agendy byla otázka Německa a jeho poválečného uspořádání. Rozhovory tradičně vyústily do slepé uličky, která Sovětům vyhovovala. Marshalla zneklidňovala lehkovážnost Molotovova i Stalinova přístupu k řešení německé problematiky. Z moskevské konference nabyl přesvědčení, že Sověti záměrně oddalují konkrétní řešení a jen čekají na vyhocení sociální situace.¹¹⁷ Ihned po příletu do vlasti zadal Kennanovi vypracovat plán na hospodářskou pomoc Evropě, přičemž se měl vyhnout jakémukoli ideologickému

¹¹³ Gaddis, John Lewis: c. d., s. 39.

¹¹⁴ Při nástupu do funkce své podřízené instruoval: „*Neřešte zdlouhavě problém, ale rozhodněte jej. Nechci, abyste tu posedávali a ptali se mě, co dělat. Chci, abyste mi sami řekli, co je třeba učinit a proč.*“ Wanner, Jan: *George C...*, s. 295.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 294.

¹¹⁶ Luňák, Petr: c.d., s. 70-72.

podtextu. Pomoc měla být nabídnuta každému evropskému státu bez výjimky, dokonce i Sovětskému svazu. Prezident Truman s touto koncepcí plně souhlasil a trval na tom, aby projekt nebyl spojován s jeho osobou. Domníval se, že by mu mohl politicky uškodit jak v Kongresu, tak v očích těch lidí, kteří by ho mohli spojovat s jím formulovanou doktrínou.¹¹⁸ Dne 5. června 1947 přednesl Marshall na Harvardově univerzitě projev, v němž představil základní kontury plánu. „*Je logické, že Spojené státy by měly udělat, cokoli je v jejich silách, aby pomohly ozdravit světovou ekonomiku, bez které není možná politická stabilita a trvalý mír. Naše politika není namířena proti žádné zemi či doktríně, ale proti hladu, bídě, zoufalství a chaosu.*“¹¹⁹ Zrodil se Marshallův plán, jehož prostřednictvím Kongres uvolnil na rekonstrukci Evropy téměř 13 miliard dolarů.¹²⁰

Ačkoli se Marshallův plán vyhýbal protikomunistické rétorice a pomoc sliboval všem evropským státům bez ideologického rozdílu (s výjimkou frankistického Španělska), stal se nejúčinnějším prostředkem proti rozšiřování komunismu. Právě v apolitičnosti a „bezprostřednosti“, pomineme-li samotnou materiální pomoc, spočívala jeho hlavní síla. Marshallův plán postavil Stalina před nepříjemné rozhodnutí, má-li povolit svým současným či budoucím satelitům přijmout nabídku americké pomoci, a nebo jim ji zakázat. George Kennan správně předpokládal, že se Sověti nezachovají racionálně a ovládne je strach, aby si do své sféry vlivu „nevtáhli trojského koně“. Předběžných jednáních v Paříži se účastnil i Molotov, který však ještě před koncem konference poslal do Moskvy krátký telegram „*Odmítněte*“.¹²¹ Sověti se dopustili chyby, protože dovolili Spojeným státům převzít iniciativu a získat v Evropě značný morální kredit.

Američané sice zatím neměli vypracovanou ucelenou koncepci zahraniční politiky, od jara 1947 ale bylo jasné, že přebrali hlavní zodpovědnost v boji proti komunistické expanzi. Základy nového diplomatického směřování byly položeny. Mezi jeho hlavní architekty patřili především George Kennan, George Marshall a Harry S. Truman. Začala se rodit politika „postupného zadržování komunismu“.

¹¹⁷ Wanner, Jan: *George C...*, s. 300-304.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 305.

¹¹⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/Marshall_Plan#The_speech.

¹²⁰ Luňák, Petr: c.d., s. 79-88.

¹²¹ Durman, Karel: c. d., s. 183-184.

Sovětská diplomacie reagovala na nový postoj USA zvýšením tlaku na své satelity. V září 1947 vzniklo v Moskvě Informační byro komunistických stran (Informbyro), centrální instituce komunistických stran řízená stalinistou Ždanovem, potlačující jakoukoli „herezi“. Na konci února 1948 proběhl v Československu komunistický převrat, jenž měl na Západě značný psychologický dopad.¹²² Iluze o mírumilovném Sovětském svazu se rychle rozplývala. Pod bezprostředním dojmem pražského převratu se Velká Británie, Francie, Belgie, Lucembursko, Nizozemsko spojily do tzv. Bruselského paktu, považovaného později za předstupeň Severoatlantické aliance (NATO).¹²³

První skutečně vážnou konfrontací mezi Spojenými státy s Sovětským svazem se stala blokáda Berlína. S jistou nadsázkou lze říci, že Stalin zkoušel, „co spojenci vydrží“, přičemž předpokládal, že tak vážnou eskalaci napětí nepřipustí. Washington se však vydal na další „křížovou výpravu“, a proto bylo nemyslitelné aby Berlín padl. „*Zůstaneme v Berlíně. Tečka,*“¹²⁴ prohlásil prezident Truman. Spojenci zřídili nepřetržitý letecký most, který zásoboval německé hlavní město všemi základními surovinami. Na letištích Tegel a Tempelhof přistávalo každé čtyři minuty jedno letadlo.¹²⁵ Jako demonstraci odhodlanosti přesunuli Američané do Německa dokonce letku tzv. „atomových bombardérů“ B-29.¹²⁶ Evropou se spouštěla „železná opona“, která ji rozdělila na dva nepřátelské tábory. Tento proces fakticky skončil vytvořením dvou německých států. V Evropě vznikly dvě sféry vlivu, jež přetrvaly beze změn čtyřicet let.

3. Dvě velké „ztráty“

Situaci na „starém kontinentě“ tedy Spojené státy zvládly, Sověty se podařilo alespoň zadržet před další expanzí. Na Dálném východě se pro USA situace tak příznivě nevyvíjela. Stalin přitom považoval Čínu za mocenskou sféru Spojených států, a proto se v ní angažoval jen velmi omezeným způsobem, neboť počítal s tím, že po skončení války zůstane zachována kontinuita režimu Kuomintangu.¹²⁷ Kremelský diktátor se

¹²² Luňák, Petr: c.d., s. 91.

¹²³ Durman, Karel: c. d., s. 186. Srv. Luňák, Petr: c.d., 93-94, 96-99.

¹²⁴ Tamtéž, s. 286.

¹²⁵ Nálevka, Vladimír: *Světová politika...I.*, s. 250-254.

¹²⁶ Luňák, Petr: c.d., s. 100.

¹²⁷ V odborné literatuře se běžně užívá zkratky „KMT“.

dokonce zavázal k „podpoře“ Čangajška, na oplátku si nechal čínským ministrem zahraničí Soongem potvrdit sovětská práva v Mongolsku. Američanům se přesto nepodařilo Čínu stabilizovat. Washingtonem hojně podporovaný generál Čangajšek nebyl sto zvítězit nad „pouhým knihovníkem“ Mao Ce-Tungem. Otázkou, bylo kdo za ztrátu Číny mohl?

V geopolitickém myšlení Franklina Delana Roosevelta představovala východní Evropa periferii, Čína naopak oblast eminentního zájmu Washingtonu. FDR s ní dokonce počítal v koncepci „čtyř světových policistů“. Čína nepředstavovala jednotný celek, mnohem více se podobala „politické džungli“, ve které bylo velmi těžké se orientovat. Nacionalistická strana sice oficiálně zemi vládla, její vliv byl nicméně omezený „*Uznávaný historik z Yaleské univerzity Gtiswold o něm (Čankajškově režimu – D. S.) psal jako o fašistické diktatuře, lišící se od německého-italského modelu jen lajdáctvím a nízkou efektivitou.*“¹²⁸ Kuomintang sice formálně dosáhl „celonárodního sjednocení“, i nadále se ale musel potýkat se silnou opozicí – s tzv. „militaristy“ a především s komunistickým hnutím. Ani Čankajškovo postavení uvnitř KMT nebylo suverénní, musel vycházet s dvěma rivalizujícími frakcemi. Rooseveltova administrativa se přesto rozhodla uznat legitimitu jeho režimu. Prezident přistupoval k Číně se stejným idealismem jako ke vztahu se Sověty. Doufal, že se Čankajšek brzy stane respektovaným vůdcem a partnerem pro posílení amerického vlivu na Dálném východě. George Kennan charakterizoval tuto politiku slovy „*My, s naší sentimentalitou, klopotnými dobrými úmysly, s naší dychtivostí obchodovat či obracet na víru, s naší politickou naivitou...*“¹²⁹

Po zahájení války mezi nacionalisty a komunisty získával Čankajšek od USA velkou materiální podporu pro armádu. I přes veškerou pomoc a počáteční vojenské úspěchy se ale vládním silám nikdy nepodařilo komunisty porazit; obě strany navíc počítaly s tím, že po skončení bojů s Japonci se občanská válka rozhoří nanovo, a snažily se proto získat co nejvýhodnější pozici. Komunisté disponovali méně početnou, ale zato disciplinovanou a k boji odhodlanou armádou. Kuomintang měl vojsko početně silnější, jeho disciplinovanost a odhodlanost k boji byla však velmi nízká. Vládní režim

¹²⁸ Durman, Karel: c. d., s. 133.

¹²⁹ Kennan, George F.: *Memoirs 1950-1963*, Boston 1972, s. 55-57.

rychle ztrácel podporu obyčejných Číňanů.¹³⁰ Nacionalisté se dokonale odcizili čínskému rolnictvu, tvořícímu hlavní část obyvatelstva, a „vehnali je do náručí“ Mao Ce-tunga; postupně se ke komunistům přidávala i města. Za neúspěchem Kuomintangu stála rovněž obrovská korupce, Truman se dokonce o vládnoucím režimu vyjadřoval jako o nejzkorumpovanějším, který kdy existoval. Čankajškův režim tedy nejenže neposílil vliv USA na Dálném východě, naopak se stal nepřijemným břemenem zahraniční politiky.

Roosevelt a později Truman praktikovali v Číně přes stále rostoucí nechuť stejnou politiku. Věřili, že Čankajšek je jediný, kdo může zemi stabilizovat. Američtí vyslanci se naivně snažili vyjednat mír mezi nacionalistickou stranou a komunisty. S tímto záměrem poslal Truman do Číny i George Marshalla, který vystřídal na pozici zplnomocněnce generála Patricka Hurlyho.¹³¹ Jeho snažení se podobalo „sisyfovské práci“ a Marshall si to uvědomoval. Na sklonku roku 1946 se dokonce pustil do tvrdé kritiky způsobu vládnutí Kuomintangu i do Čankajška samotného. „*Vy jste porušil dohody, vy jste zmařil všechny plány. Říkalo se o vás, že jste moderní George Washington, ale teď už to nikdo říkat nebude.*“¹³² Na počátku nového roku Marshall odletěl do USA, aby vystřídal Byrnesa na pozici ministra zahraničí. Situaci v Číně vyhodnotil na základě svých poznatků takto „*Upřímné pokusy o urovnání byly znovu a znovu torpédovány nesmiřitelnými elementy obou stran...Reakcionáři ve vládě viditelně počítají s podporou bez ohledu na jejich akce. Komunisté, neochotní ke kompromisu v národním zájmu, zřejmě spekulují s ekonomickým zhroucením.*“¹³³ V následujících měsících zájem americké diplomacie o Čínu klesal.

Kuomintang mezitím ztrácel pozici za pozicí. K definitivnímu obratu došlo na konci roku 1948. Nacionalistická vláda a později i armáda se přesouvaly na Tchaj-wan. Dne 1. října 1949 pak Mao Ce-tung oficiálně vyhlásil Čínskou lidovou republiku. Podceňovaný „knihovník“ dosáhal nečekaného triumfu. Otázkou zůstávalo, přidá-li k sovětskému bloku či nikoli. Vítězství dosáhl bez pomoci SSSR, a proto se mohl stát

¹³⁰ Generál Joseph Stilwell zaznamenal jakým způsobem Kuomintang budoval armádu „(čangajškoví vojáci – D. S.) *dopadají na čínského rolníka jako hlad nebo záplavy, jenom pravidelněji – dvakrát za rok.*“ Durman, Karel: c. d., s. 134.

¹³¹ Reeves, Thomas C.: c. d., s. 219-220.

¹³² Wanner, Jan: *George C...*, s. 291.

¹³³ Durman, Karel: c. d., s. 301.

jakýmsi „asijským Titem“.¹³⁴ Nakonec se Mao přece jen rozhodl ke spojení s Moskvou, a to jak z materiálních důvodů i ideologických důvodů. K podpisu nové sovětsko-čínské smlouvy došlo v polovině února 1950. ČLR se tak zařadila do sovětského bloku. Spojené státy se naopak postavily za tchaj-wanský režim a bezmála na třicet let odmítly navázat s ČLR oficiální vztahy.

„Ztráta“ Číny vyvolala v USA velký ohlas. Politikové začali hledat viníky. Jedni považovali za hlavního „odpovědného“ Roosevelta, druzí Marshalla, jiní viděli za neúspěchem úředníky ministerstva zahraničí.¹³⁵ Do již tak napjaté atmosféry přišla na sklonku léta 1949 pro Spojené státy další šokující zpráva. Poslední srpnové dny nasbíralo průzkumné letadlo vzorky z atmosféry s podezřele zvýšenou hladinou radioaktivity. Následné testy prokázaly, že je to nutný následek pokusného sovětského jaderného výbuchu. Spojené státy ztratily jaderný monopol mnohem dříve, než předpokládaly. Zodpovědná místa si byla jista tím, že Sověti nemohou mít atomovou bombu dříve než v roce 1953. Truman musel pod tlakem okolností tuto neradostnou zprávu veřejně oznámit.¹³⁶ Mírná převaha se tak opět vrátila na stranu Sovětského svazu, protože disponoval silnějším konvenčním vojskem. Pro USA to znamenalo zahájení „závodů ve zbrojení“ a přistoupení k trvalému rozmístění sil v Evropě. Ztráta monopolu na A-bombu otevřela otázku vývoje další ještě ničivější zbraně. Truman po dlouhém uvažování o dospěl k účelovému rozhodnutí. Dal souhlas s vývojem tzv. „superbomby“.

*„Můžou ji Rusové vyvinout? zeptal se Truman. Všichni tři muži odpověděli, že ano. V tom případě nemáme na výběr, řekl Truman. Jdeme do toho.“*¹³⁷

Spolu se vzrůstajícím strachem americké veřejnosti z jaderné apokalypsy rostla i potřeba nalézt vysvětlení nedávných ztrát Číny a atomového monopolu. K prozrazení tajemství na konstrukci bomby se na počátku roku 1950 přiznal ve Velké Británii žijící vědec Klaus Fuchs. Republikánské noviny *The Chicago Tribune* v zápětí křičely: *„Rudí mají plány naší bomby!“*¹³⁸ Během výslechů vyšlo skutečně na povrch, že Fuchs předával Sovětům informace o projektu Manhattan, kterého se účastnil. Britská justice

¹³⁴ „*Naše názory nebyly vždy správné,*“ těmito slovy se omlouval Stalin čínské delegaci, již v červenci 1949, během setkání s čínskou delegací. Gaddis, John Lewis: c. d., s. 45.

¹³⁵ Wanner, Jan: *George C...*, s. 340.

¹³⁶ Gaddis, John Lewis: c. d., s. 43.

¹³⁷ Halberstam, David: *Černobílé desetiletí, Padesátá léta a Spojené státy*, Praha 2002, s. 51.

¹³⁸ Reeves, Thomas C.: c. d., s. 222.

jej za špionážní činnost odsoudila k čtrnáctiletému vězení.¹³⁹ Jako jednoduché a „logické“ vysvětlení nedávných neúspěchů Spojených států se nabízeli též špióni uvnitř americké administrativy. V zimě roku 1950 se začínal rodit fenomén „hony na čarodějnice“ v administrativě prezidenta Trumana. Hlavním „inkvizitorem“ se stal dosud neznámý senátor z Wisconsinu Joseph McCarthy.

¹³⁹ Tamtéž, s. 50-52.

Třetí kapitola

Spojené státy na přelomu 40. a 50. let 20. století

Když Harry S. Truman převzal v dubnu 1945 prezidentský úřad,¹⁴⁰ jen málo kdo měl o něm valné mínění. Temperamentního „usměvavého“ Roosevelta pocházejícího z řad americké „smetánky“ vystřídal „obyčejný muž“ ze Středovýchodu. Zatímco Franklin Delano Roosevelt si liboval ve veřejných projevech, prostřednictvím „Hovorů u krbu“ (*Fireside Chat*) „navštěvoval“ milióny Američanů, Truman psal řadu projevů pouze do „šuplíku“; jeho rétorika navíc postrádala „vnitřní jiskru“. Roosevelt toužil po moci, Truman se při nástupu do prezidentského úřadu obával, zda je pro jeho vykonávání dostatečně kvalifikovaný.¹⁴¹ Roosevelt spoléhal převážně na vlastní intuici, Truman hojně naslouchal poradcům. První měl oprávněně pověst tajnostkářského machiavelisty, druhý byl znám svou upřímností. Zkrátka, porovnáme-li obě osobnosti, zjistíme, že je spojovalo jen velmi málo.

1. „Malý člověk z Missouri“

V Trumanovi se střetávaly zajímavé paradoxy. Již jeho vzhled na některých fotografiích působil protikladně. Hlavu mu často zdobil výrazný až „cowboyský“ klobouk, který doplňovaly silné brýle. V jeho osobnosti se mísil archetyp tvrdě pracujícího farmáře a vášnivého knihomola. Dokázal zasvěceně hovořit o římských císařích i postarat se o dobytek na farmě. Podvědomě opovrhoval lidmi typu MacArthura, či Pattona, na druhou stranu byl někdy až slepě loajálním člověkem. Jeho ambice nepřesahovaly hranice státu Missouri, přesto se stal prezidentem.¹⁴² Nikdy se zcela nezbavil provinčního, konzervativního myšlení, přesto ovlivnil zahraniční politiku jako málo který americký státník. V čele USA ho čekaly velké úkoly, především dovést válku do vítězného konce a co možná nejrychleji „vrátit“ zemi k „normálnímu životu“. Truman navzdory očekávání nezáviděníhodnou pozici zvládl. Muž, jenž ani netoužil stát

¹⁴⁰ Hillman, William: *The first publication from the personal diaries, private letters papers and revealing interviews of Harry S. Truman*, New York 1952, s. 109-112.

¹⁴¹ Po smrti FDR řekl na konferenci novinářům: „*Hoši, modlíte-li se vůbec někdy, modlete se teď za mě.*“ Durman, Karel: c. d., s. 138.

¹⁴² Jenkins, Roy: *Truman*, Praha 1996, s. 14-16.

se prezidentem, po sobě v Bílém domě zanechal znatelnou stopu, v konečném důsledku možná výraznější než „velký“ Roosevelt. Položme se tedy otázku, jaký vlastně byl onen „malý člověk z Missouri?“

Harry S. Truman se narodil 8. května 1884 v městečku Lamar jako druhorozené dítě Johna Andersona a Marthy Ellen Trumanových. Pocházel ze silně nábožensky založené farmářské rodiny. Od raného věku se učil tvrdé práci a skromnosti. Když mu bylo šest let, přestěhovala se rodina do města Independence, zde Harry začal navštěvovat presbyteriánskou nedělní školu. Krach otcovy farmy mu zabránil pokračovat ve studiu na univerzitě. Sám o sobě z úsměvem říkával, že je „slepý jako krtek“.¹⁴³ Kvůli tomuto handicapu nemohl sportovat jako jeho vrstevníci, ale zato měl dostatek času na čtení, hru na klavír a historii. Paradoxně se stal jedním z nejvzdělanějších amerických prezidentů. V roce 1901 graduoval na *Independence High School* a poté se vrhl do „víru života“. Postupně pracoval v zásilkovém oddělení Kansaských novin *Star*, dělal úkoláře u železnice v Santa Fe, pokladníka u dvou bank. V roce 1905 se vrátil na rodinnou farmu, kde pracoval až do vypuknutí první světové války. Během tohoto období se zamiloval do Bess Wallaceové, s níž se v červnu oženil. V době před prvním světovou válkou vstoupil do lóže zednářů v Missouri. V řadě ohledů jej stíhaly neúspěchy. V květnu 1916 dokonce své vyvolené napsal: „*Možná bys udělala lépe, kdybys mě pustila k vodě a vybrala si rozumnějšího a schopnějšího člověka než takového hlupáka, jako jsem já.*“¹⁴⁴

Po vstupu USA do první světové války se Truman přihlásil do Národní gardy. Na francouzském bojišti povýšil na kapitána a stal se velitelem nedisciplinované baterii D 2. praporu 129. polního dělostřelectva, přičemž prokázal organizační talent i přirozenou autoritu.¹⁴⁵ Vítězstvím ve válce Trumanovo působení v armádě skončilo. Vrátil se do Independence, založil rodinu a vrhl se do podnikání. S přítelem z války Edwardem Jacobsonem otevřeli obchod s pánským zbožím, ale zanedlouho zkrachovali.¹⁴⁶ Harry se zadlužil na dvacet let, během nichž splatil celkem 35 000 dolarů. Po tomto neúspěchu se na něj přece jen „usmálo“ štěstí, když se jako dlouholetý demokrat s „čistým štítem“

¹⁴³ Halberstam, David: c. d., s. 30.

¹⁴⁴ Graubard, Stephen, c. d., s. 265.

¹⁴⁵ Tamtéž s. 266.

¹⁴⁶ V době kdy nastupoval do prezidentského úřadu, se mu opozice se posmívala, že Spojené státy bude řídit muž, který nebyl schopen ani úspěšně podnikat a zůstane jen zkrachovalým „obchodníkem s pánským zbožím“.

hodil místnímu bossovi Tomu Pendergastovi, který jej v roce 1922 navrhl do funkce soudce východní části správního obvodu Jackson. O čtyři roky později se v témže obvodě úspěšně ucházel o úřad předsedajícího soudce. Lidé z Kansas City si Trumana vážili jako muže s neposkvrněnou ctí a zvolili ho do stejné funkce i o další čtyři roky později. Po nástupu Roosevelta do prezidentského úřadu mu opět pomohl Tom Pendergast, tentokrát na post ředitele federálního úřadu práce v Missouri. Truman se ale nechtěl vzdát funkce předsedajícího soudce, a proto se zřekl nároku na plat za nově získané místo.¹⁴⁷

Výrazný kariérní vzestup přišel v roce 1934, kdy s podporou šéfa kansaských demokratů získal křeslo v Senátu. Povýšení mu ovšem nepřineslo zlepšení finanční situace. Zpočátku se mezi navíc ostatními senátory netěšil dobré pověsti; mnozí ho považovali za pouhého „Pendergastova poskoka“. Své úkoly se ale vždy snažil plnit s puntičkářskou přesností, čímž si postupně získával sympatie.¹⁴⁸ Spřátelil se dokonce s viceprezidentem Johnem Nancem Garnerem, který si ho oblíbil. Během prvního období se stal členem Rozpočtového výboru, zapojil se i do legislativní činnosti. Výraznou měrou se podílel na přípravě Zákona o dopravě.¹⁴⁹ Ve „velké politice“ se nicméně jen stále ještě „rozkoukával“ a při některých projevech občas „šlápl vedle“. V senátních volbách v roce 1940 se ale přesto podařilo porazit favorizovaného guvernéra Starka. Ve druhém období se Truman zaměřil především na předsednictví ve Výboru na přezkoumání programu národní obrany. Díky této činnosti se stal i mediálně známějším v celých Spojených státech. Podle odhadů pomohl „Trumanův výbor“, jak se mu někdy říkalo, ušetřit až 15 miliard dolarů, samotnému předsedovi pak tato činnost pomohla k viceprezidentské funkci.¹⁵⁰

V roce 1944 se třetí období FDR blížilo ke konci. Roosevelt se i navzdory horšícímu se zdravotnímu stavu bez dlouhého váhání rozhodl pro další kandidaturu. Velmi důležitý byl výběr vhodného viceprezidenta. Roosevelt po zcela pragmatických úvahách došel k závěru, že nejvhodnějším a nejméně kontroverzním kandidátem je Harry S. Truman, jenž měl ovšem o funkci pramalý zájem, přičemž poukazoval na

¹⁴⁷ Graubard, Stephen, c. d., s. 267.

¹⁴⁸ Jenkins, Roy: c. d., s. 37.

¹⁴⁹ Tento zákon byl později znám jako Wheelerův-Trumanův zákon. Tamtéž, s. 43.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 54.

nevděčnost toho úřadu. Navíc věděl o špatném zdravotním stavu FDR a tedy o reálné možnosti, že by se musel postavit do čela státu, po čemž netoužil.¹⁵¹ Stranický nátlak apelující na jeho loajalitu ho nakonec přiměl nabídku přijmout. Po čtvrtém Rooseveltově triumfu ve volbách se nic zásadního nezměnilo, kontinuita byla zachována. FDR s novým viceprezidentem spolupracoval jen minimálně; hlavní Trumanovou náplní se proto až do 12. dubna 1945 stalo řízení senátních jednání.

Podle tradice se očekávalo, že Truman po příchodu do Bílého domu zachová personální složení Rooseveltova kabinetu. Během několika měsíců ale nový prezident rekonstruoval značnou část vlády. Obklopil se starými přáteli z Missouri či ze Senátu, kteří vždy nebyli těmi nejpovolanějšími. Ministrem financí jmenoval poměrně schopného Freda Vinsona¹⁵² a nedlouho po něm Johna Snydera, ministrem zemědělství Clintona Andersona, ministerstvo práce převzal Lewis Schwellenbach, ministerstvo spravedlnosti Tom Clark a ministerstvo války Robert Patterson. Nejproblematičtější změna proběhla ve Státním departmentu. Úřad státního tajemníka Truman slíbil Byrnesovi. V prezidentově blízkosti se postupně objevily velmi schopní muži, například poradce Clark Clifford, v oblasti zahraniční politiky George Marshall, Dean Acheson, George Kennan a Averell Harimann, pro hospodářské záležitosti Charles Ross či Samuel Rostenman.

Trumanův kabinet nevynikal výjimečnou kvalitou personálního složení, zásadní ovšem byla změna přístupu k němu. Nový prezident měl na rozdíl od FDR v úmyslu co možná nejintenzivněji s jednotlivými ministry spolupracovat, neboť byl přesvědčen, že Roosevelt trávil zbytečně mnoho času prací, kterou mohl svěřit kabinetu.¹⁵³ Truman si vyhradil právo konečného rozhodnutí, ale vlastní projednávání a návrhy řešení raději přenechával odpovědným ministerstvům.

Již první roky v prezidentském úřadu byly pro Trumana velmi náročné. Podle Gallupova průzkumu ho sice v květnu 1945 podporovalo až 87 % lidí, na podzim 1946 ale jeho popularita klesla na pouhých 32 %.¹⁵⁴ Proč došlo k tak velkému poklesu podpory? Hlavní podíl na tom měly zejména tři věci: 1) Americké hospodářství

¹⁵¹ Tamtéž, s. 59.

¹⁵² Na jaře 1946 Truman Vinsona jmenoval vrchním soudcem Nejvyššího soudu.

¹⁵³ Graubard, Stehen: c. d., s. 273.

¹⁵⁴ Jenkins, Roy: c. d., s. 74, 80.

přecházelo z válečné do mírové výroby, což sebou neslo řadu potíží, které ještě umocňovala rychlá demobilizace a touha po normalizaci života. Docházelo ke zásobovacím potížím, byť ne katastrofálního rozsahu;¹⁵⁵ závažnějších problémem byly množící se stávky zaměstnanců v průmyslu a dopravě; 2) Do podzimu 1946 se Truman definitivně rozešel s posledními „rooseveltovci“. Prezident nebyl spokojen s Byrnesovým s vedením zahraniční politiky, a proto ho v létě 1946 vyzval k rezignaci. Bolestivější byl rozchod s ministrem obchodu Wallacem. Roztržka s vlivným demokratem známým silně levicovými názory propukla po jeho projevu v *Madison Square Garden*, v němž se výrazně odchytil od oficiální politiky USA. Následná zmatečná situace vyústila ve Wallacovo propuštění.¹⁵⁶ Hlavní problém spočíval v tom, že „nešťastný incident“ prezentoval vládu jako názorově nejednotnou a rozpačitou; 3) Truman se „velké politice“ zatím učil, a proto některé zákony nebyly ideální. Republikáni s oblibou připomínali posměšné heslo „Chybovati jest trumanovské.“¹⁵⁷ Všechny neúspěchy vyústily ve vítězství republikánů ve volbách do Kongresu na podzim roku 1946. Demokraté utrpěli první velkou porážku po čtrnácti letech a ve straně se začala proti Trumanovi formovat opozice. Naopak republikáni získali většinu v obou komorách Kongresu. Pro prezidenta se situace vyvíjela krajně nepříznivě.

„*Odted' se budu chovat podle svého a všichni at' jdou do háje,*“¹⁵⁸ napsal Truman v listopadu 1946 v jednom z dopisů rodině. Z porážky ve volbách si příliš nedělal, paradoxně mu spíše pomohla. Po rozchodu s posledními „rooseveltovci“ se mu uvolnily ruce, takže konečně začít mohl prosazovat vlastní politiku. Ve vnitropolitických událostech přenechal iniciativu 80. Kongresu a věnoval se pouze činnosti, již si do značné míry mohl sám vybírat. Zahraniční politika, již tak poměrně realistická, se s příchodem George C. Marshalla a vyhlášením Trumanovy doktríny nadále výrazně proměňovala. Republikáni, povzbuzeni jasným vítězstvím, věřili, že se blíží chvíle, kdy se ujmou řízení země. S velkými nadějemi vzhlíželi i k následujícím prezidentským volbám. Ve skutečnosti pro republikány ale úspěch ve volbách do Kongresu znamenal spíše „Pyrrhovo vítězství“. V následujících dvou letech si totiž Truman počínal

¹⁵⁵ V porovnání s potravinovou situací panující v Evropě byly problémy s nedostatkem potravin zanedbatelné. S mírnou nadsázkou lze říci, že se točily jen kolem nedostatečné velikosti steaků.

¹⁵⁶ Na uvolněné místo poté Truman jmenoval Arvella Harimanna.

¹⁵⁷ Jenkins, Roy: c. d., s. 91.

suverénně. S jeho některými rozhodnutími přitom nesouhlasila ani většina demokratů, či členů vlády.¹⁵⁹ Neváhal se pustit do ostrého sporu s Kongresem, aby v zápětí s jeho pomocí prosadil jím podporované zákony. Právě činnost v tomto období ale prezidentovi pomohla dosáhnout nečekaného triumfu a jednoho z největších volebních překvapení 20. století.

Nejvýznamnější politický střet se odehrál při schvalování Taft-Hartleyho zákona. Republikáni se pod vlivem nedávných dělnických stávek snažili změnit poměry v odborových hnutích. Celkovým pojetím se nově prosazovaný zákon značně odchyloval od stávajícího zákona Wagnerova. K jeho nejkontroverznějším částem se řadilo nařízení, které umožňovalo prezidentovi vyhlásit osmdesátidenní čekací lhůtu na povolení stávky, jež by byla v rozporu s národními zájmy.¹⁶⁰ Další problematické nařízení zakazovalo nutit nově přijímané zaměstnance ke vstupu do odborů. Podniky, v nichž zaměstnávali jen členy odborové organizace, měly být uzavřeny. Odboroví předáci navíc museli složit přísahu, že nejsou komunisty.¹⁶¹ Návrh zákona vyvolal mezi dělníky ostrou kritiku. V červnu 1947 Truman zákon vetoval, protože ho považoval za ohrožení demokratického systému. Obě komory Kongresu však jeho veto přehlasovaly. V této kauze se proti prezidentovi se postavila i většina vlády. Výsledek byl ten, že zákon sice nedokázal zrušit, ale získal zpět sympatie odborů na úkor Kongresu.

Další palčivou otázkou bylo postavení černochoů, jež se nezlepšilo ani po druhé světové válce, třebaže „černí“ Američané umírali v bojích stejně jako „bílí“. Válečná výroba si žádala velké množství pracovních sil, díky čemuž došlo ke stěhování černochoů z jihu na sever a jejich zapojení do průmyslové výroby. O rovnoprávném postavení ale nemohla být řeč. V roce 1946 se navíc začaly množit rasově motivované útoky i vraždy na jihu země.¹⁶² Truman na to reagoval ustavením Prezidentského výboru na ochranu občanských práv. Po desetiměsíční činnosti zveřejnil výbor zprávu pod názvem „Na ochranu těchto práv“,¹⁶³ která apelovala na zrovnoprávnění obou skupin obyvatelstva. V únoru 1948 předložil Truman Kongresu desetibodový program, který navazoval na

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 94.

¹⁵⁹ K poměrně vzácné neshodě mezi Trumanem a Marshalllem došlo v otázce blízkovýchodní politiky. Prezident podporoval vznik Izraelského státu, státní tajemník zastával opačné stanovisko.

¹⁶⁰ Graubard, Stephan: c. d., s. 292.

¹⁶¹ Morison, Samuel Eliot – Commager, Henry Steele – Leuchtenburg, William E.: c. d., s. 624.

¹⁶² Tamtéž, s. 625.

zprávu Prezidentského výboru a navrhoval ustavit další orgány, jež by dohlížely na dodržování lidských práv. Prezident si dobře uvědomoval, že návrh má jen malé naděje na úspěch.¹⁶⁴ Kongres také podle předpokladů převážnou část návrhů odmítl. Iniciativa za zlepšení lidských práv však upozornila na potřebu řešit tento problém. Dílčích úspěchů dosáhl Truman v létě 1948, kdy prosadil zrovnoprávnění přístupu zaměstnanců do federálních institucí a zastavil segregaci v armádě. Protirasistická činnost mu získala řadu dalších sympatizantů, ale i odpůrců. Se záporným ohlasem se setkala u některých spolustraníků, pocházejících zejména z jihu Spojených států. Protestující, tzv. Dixiekraté, vedení guvernérem Jižní Karolíny Jamesem S. Thurmondem, se soustředili na retardování prezidentem prosazované politiky.¹⁶⁵ Ve straně existovala ještě další frakce, tzv. ADA (Američané za demokratickou akci), která představovala levé křídlo Demokratů. Ani ti k Trumanovi nechovali velké sympatie.

Ke shodnému postupu Trumana a 80. Kongresu došlo v záležitostech organizace vládní byrokracie. V atmosféře narůstajícího strachu z komunistického nebezpečí byl v létě 1947 prosazen „Zákon o národní bezpečnosti“,¹⁶⁶ jenž nově uspořádával poměry bezpečnostních složek. Vzniklo Ministerstvo obrany, které zastřešovalo fungování dříve samostatně působících vojenských složek armády, námořnictva a letectva. Nově vznikla též tzv. Rada národní bezpečnosti,¹⁶⁷ která měla vyhodnocovat a navrhnout strategické plány ve vojenských, diplomatických a finančních záležitostech.¹⁶⁸ Z kompetence NSC se dále ustavila Ústřední zpravodajská služba (*Central Intelligence Agency*; CIA), jež měla koordinovat zpravodajskou činnost ministerstev a vládních agentur; daleko více však proslula jako špiónážní organizace, provádějící tajné operace po celém světě. Od srpna 1948 ji z návrhu George Kennana bylo povoleno provádět špiónáž i za železnou oponou. Z další spolupráce s 80. Kongresem vzešel tzv. Zákon o poslušnosti, který nově uspořádával nástupnictví po viceprezidentovi.¹⁶⁹ Republikáni v něm prosadili

¹⁶³ *To Secure These Rights*.

¹⁶⁴ Dne 2. února 1948 si zapsal do deníku „*Posílám do Kongresu Zprávu občanských práv. Není pochyb o tom, že ji přijme stejně chladně jako Zprávu o stavu unie* (již v lednu 1948 v ní Truman vyjádřil potřebu zlepšení práv černochů – D. S.), *ale musí to být zveřejněno.*“ Hillman, William: c. d., s. 134.

¹⁶⁵ Tindall, George B. – Shi, David E.: c. d., s. 641.

¹⁶⁶ *National Security Act*.

¹⁶⁷ *National Security Council*. Běžně se používá zkratka NSC.

¹⁶⁸ Graubard, Stephan: c. d., s. 291.

¹⁶⁹ Mluvčí Sněmovny reprezentantů a předseda Senátu byli zařazeni v nástupnictví před Státního tajemníka.

maximálně dvě možná prezidentská období. Frustrace z „fenoménu Roosevelt“ byla stále ještě živá. Truman se v Kongresu zasazoval rovněž o modernizaci a zefektivnění prezidentského úřadu. Opouštěl individualistický styl praktikovaný Rooseveltem a měnil Bílý dům v moderní institucionalizovaný úřad. Vytvářel nejrůznější poradní orgány, které mu umožňovaly vypořádat se z širší řadou problémů; vznikla tak Rada ekonomických poradců či Komise pro atomovou energii.¹⁷⁰

V atmosféře blížících se prezidentských voleb se počítalo s vítězstvím republikánského kandidáta, jimž se stal reformě smýšlející guvernér New Yorku Thomas E. Dewey. Podle průzkumu Gallupova ústavu vyjadřovalo na jaře 1948 stávající administrativě podporu pouhých 36 % lidí.¹⁷¹ Demokratická strana se navíc zdála být vnitřně rozpolcená a dlouho neměla jasno o svém kandidátovi.¹⁷² V primárkách nakonec přece jen zvítězil Harry S. Truman, ale jeho pozice se zdála slabá. Takřka všechny agentury předpovídaly vítězství republikánského kandidáta. Thomas Dewey tomuto klamu podlehl a v předvolební kampani se choval jako vítěz. Jeho vystupování působilo na veřejnost povýšeně, suše a někdy až „škrobeně“. Odmítl se vyjadřovat ke kontroverzním tématům, jakým byla domnělá infiltrace komunistů v demokratické administrativě. V zahraniční politice zastával opačný kurz než Truman, v domácí se příliš od svého soka neodlišoval.¹⁷³ Dewey zkrátka nepovažoval za nutné uchýlovat se k přílišnému populismu a zvolil seriózní, umírněnou kampaň.¹⁷⁴

Podceňovaný Truman se naopak pustil do předvolebního boje s co největším elánem. Vyrazil na dlouhé turné po Spojených státech, pronášel řadu projevů, v nichž útočil především na Kongres. Podařilo se mu poukázat na rozpor mezi moderně smýšlejícím Deweyem a konzervativními republikánskými senátory, které obviňoval z revizionizmu. Ve svůj prospěch využil snahu o vetování Taft-Harleyho zákona, což mu zaručilo podporu odborů, takže se dokázal prezentovat jako zastánce *New Dealu*. Díky protirasistické činnosti získal hlasy černochů. Farmáři ze středozápadu ho považovali za „svého“ a rovněž se postavili na jeho stranu. Za podporu vzniku státu

¹⁷⁰ Morison, Samuel Eliot – Commager, Henry Steele – Leuchtenburg, William E.: c. d., s. 626.

¹⁷¹ Jenkins, Roy: c. d., s. 122.

¹⁷² Levicové křídlo ADA si snažilo přesvědčit ke kandidatuře dokonce generála Eisenhowera, ten však odmítl. Poté se snažili prosadit rooseveltovce Williama O. Douglase.

¹⁷³ Konzervativní kruh Republikánů kolem Roberta McCormicka považoval Deweye prakticky za demokrata Nového údělu, což nebylo daleko od pravdy.

Izrael si získal sympatie židovského obyvatelstva. Celkově lze říci, že se v předvolební kampani ve srovnání s Deweyem uchýlil k agresivnější rétorice.

V době probíhajících voleb již republikánské noviny *Chicago Daily Tribune* sebevědomě vyhlášovaly vítězství Thomase Deweye. Navzdory všem prognózám se ale zrodilo velké překvapení. Pro Trumana hlasovalo přes 49 % voličů, čímž získal 303 volitelských hlasů proti 189 Deweyovým a poměrně s přehledem zvítězil.¹⁷⁵ Pro Trumana a konečně i pro Demokraty to znamenalo skutečně obrovský triumf. Dokázali zvítězit po páté v řadě! Republikáni upadli do hluboké vnitrostranické krize. Reformně laděné křídlo bylo zatlačeno do pozadí. Lidé typu Thomase Deweye se až příliš podobali *New Dealerům*. Uvnitř strany se na čas prosadila konzervativní linie, reprezentovaná Robertem Taftem či Robertem McCormickem, jež se na rozdíl od umírněného prezidentského kandidáta se neváhala chopit ostré protikomunistické rétoriky namířené proti Demokratům. Z honu na sovětské špióny ve státní administrativě se postupně stávalo hlavní politické téma, které republikánům pomohlo dostat se z vleklé krize.

2. Tradiční patriotismus

V politickém spektru Spojených států hrály konzervativní patriotické kruhy vždy významnou roli. Jejich činnost se zpravidla zaměřovala na ochranu *American traditional way of life*, jež nejlépe charakterizuje pět hlavních zásad: svoboda, rovnost,¹⁷⁶ individualismus, populismus a svobodný obchod.¹⁷⁷ V atmosféře ohrožení bezpečnosti země či výrazného narušení tradičního způsobu života konzervativci (tradicionalisté) vždy začínali stupňovat svůj tlak a „vystupovali ze stínu“. Jejich následná činnost se zaměřovala na hledání viníků zodpovědných za vzniklou situaci. Jejich rétorika a argumentace bývala z velké části iracionální a postrádající faktický základ. Alarmující skutečností je, že podobné „hony na čarodějnice“ zpravidla doprovázely pasivita či jen vlažná podpora veřejnosti.

¹⁷⁴ Halberstam, David: c. d., s. 17-19.

¹⁷⁵ Morison, Samuel Eliot – Commager, Henry Steele – Leuchtenburg, William E.: c. d., s. 847.

¹⁷⁶ V konzervativním myšlení jsou obě tyto zásady určeny především pro lidi typu „*White Anglo-Saxon Protestant*“ (WASP).

¹⁷⁷ Soubor těchto hodnot v „nejčistší“ podobě amerikanistickou ideologií. Lipset, Seymour M.: c. d., s. 18.

Obavy z komunistického nebezpečí nebyly ve Spojených státech ničím novým. Nedlouho po skončení první světové války propukla v USA první vlna tzv. „rudého strachu“ (*The Red Scare*). Bolševická revoluce, založení Americké komunistické strany, poválečné zmatky v hospodářství vyvolaly obavy z možných sociálních nepokojů. Vše umocnila hrstka levicových radikálů, která se neúspěšně pokusila zavraždit několik politiků dopisovými bombami.¹⁷⁸ Do čela hysterického pronásledování levicových revolucionářů se postavil Alexandr Palmer. Hnutí se zaměřilo zejména na rozdmýchávání nenávisti vůči odborářům a na prosazování „stoprocentního amerikanismu“.¹⁷⁹ Palmerovo konzervativní hnutí ztratilo dech až v září 1920. Zanechalo po sobě stovky pronásledovaných lidí, především z nižších sociálních vrstev, částečné narušení svobody slova a tisku a tlak na regulaci přistěhovalectví i nové vyostření rasismu.¹⁸⁰ V porovnání s mcarthismem sledoval *Red Scare* z let 1919-1920 zčásti jiné cíle. Zaměřoval se na jinou sociální skupinu a vycházel ze strachu o zachování *traditional way of life*.

I v následující době se objevovaly podobné organizace. Výraznější nárůst těchto hnutí byl spojen s Velkou hospodářskou krizí třicátých let. Konzervativní politické kruhy se stavěly odmítavě k sociálním reformám *New Dealu*, jež zčásti odporovaly tradičnímu americkému myšlení. Během celé dekády probíhala vyšetřování, zastřešovaná Kongresem a soustředící se na aktivity, jež odporovaly konzervativnímu amerikanismu. V roce 1938 dokonce vznikl „Výbor pro neamerickou činnost“, podporovaný Demokraty i Republikány,¹⁸¹ jehož hlavní náplní se stalo vyhledávání komunistů v Rooseveltově administrativě. V menší míře zde byly použity metody, které později praktikoval i Joe McCarthy. Vzrůst patriotického radikalismu se také projevil v tzv. McCormackově zákoně z roku 1938. Ten ukládal za povinnost všem pracovníkům

¹⁷⁸ Explodovaly pouze dvě bomby, jedna z nich zavraždila služku senátora z Georgie, druhá vybuchla u domu generálního prokurátora Alexandra Palmera. Tindall, George B. – Shi, David E.: c. d., s. 521.

¹⁷⁹ Na křížovém tažení se podílely organizace *National Security League*, *American Defense Society*, *American Protective League*, *National Civic Federation* a nově se formující *American Legion*. Winkler, Allan M.: *The recent past, Readings on America Since World War II.*, New York 1989, s. 43.

¹⁸⁰ Bedford, Henry F. – Colbourn, Trevor: c. d., s. 414-415.

¹⁸¹ Special Committee on Un-American Activities. U zrodu tohoto výboru stáli Demokráté Martin Dies, Sam Rayburn, William B. Bankhead i viceprezident John Nance Garner. V době začínající studené války se výbor užíval název House Un-American Activities Committee (HUAC), předsedou byl ultrakonzervativní Republikán John Pernel Thomas (1947-1948). Reeves, Thomas C.: c. d., s. 209-212.

cizích vlád, aby se registrovali na ministerstvu spravedlnosti.¹⁸² O dva roky později se díky tzv. Smithovu zákonu¹⁸³ tato povinnost rozšířila na všechny cizince, pobývající v USA. Vrchol protikomunistické legislativy představoval *McCarran–Nixon Internal Security Act* (1950), ovlivněný již McCarthyho hysterií, který nařizoval například povinnou registraci všech členů komunistických organizací, nemluvě o tom, že vylučoval komunisty z práce ve zbrojním průmyslu.¹⁸⁴ Důležitou roli v ochraně „všeho amerického“ hrála i vysoce konzervativní organizace *American Legion*.¹⁸⁵

Od třicátých let lze nicméně sledovat též příklon části americké společnosti, zejména intelektuálů, doleva. Tomuto trendu se nevyhnula ani státní byrokracie. K infiltraci prokomunisticky smýšlejícími lidmi do řad úřednictva tedy skutečně docházelo, především za Roosevelta.¹⁸⁶ Nejnovější bádání dokazuje, že se nejednalo o úplně marginální jev.¹⁸⁷ Na druhou stranu tato infiltrace nikdy nenabyla takové míry, že by přímo ohrožovala národní zájmy či stávající sociální uspořádání. Po skončení druhé světové války se pozornost radikálních amerikanistů pocházejících zvláště z řad Republikánů stále častěji upírala na Trumanovu administrativu, kterou osočovali z příliš „měkkého“ přístupu k Sovětům.¹⁸⁸ Někteří je dokonce obviňovali ze záměrné podpory infiltrace komunistů do státního aparátu.¹⁸⁹ Hlavními podezřelými se stali úředníci Státního departmentu, což bylo přinejmenším sporné, protože s příchodem George Marshalla a vyhlášením Trumanovy doktríny se prosazovala strategie postupného „zadržování komunismu“.

Po volbách do 80. Kongresu, kde poprvé výrazněji zazněla protikomunistická rétorika, hrozili Republikáni prosazením tvrdých zákonů, neprovede-li prezident kontrolu úřednictva. Prezident s nelibostí souhlasil a nechal o rok později vypracovat

¹⁸² Winkler, Allan M.: c. d., s. 44.

¹⁸³ Reeves, Thomas C.: c. d., s. 208.

¹⁸⁴ Griffith, Robert – Theoharise, Ethana: *The Specter, Original Essay on the Cold War and the Origins of McCarthyism*, New York 1974, s. 174-189. Srv. Morison, Samuel Eliot – Commager, Henry Steele – Leuchtenburg, William E.: c. d., s. 634. Srv. Fried, Albert: *McCarthyism, The Great American Red Scare, A Documentary History*, New York – Oxford 1997, s. 85-88.

¹⁸⁵ Tato organizace z velké části podílela na fungování již existující instituce *Special Committee on Un-American Activities* a dále se angažovala při založení a spravování další organizace s názvem *Special House Committee on Un-American Activities*.

¹⁸⁶ Reeves, Thomas C.: c. d., s. 206.

¹⁸⁷ Durman, Karel: c.d., s. 331.

¹⁸⁸ Griffith, Robert – Theoharise, Ethana: c. d., s. 9.

¹⁸⁹ Symbolem se stala například „zrada“ na konferencích v Jaltě a Postupimi.

„Program pro spolehlivost a loajalitu federálních zaměstnanců“.¹⁹⁰ Ze tří miliónů úředníků vyšetřovala komise jen několik stovek nejpodezřelejších.. Za Trumanovy administrativy bylo propuštěno jen 212 státních zaměstnanců.¹⁹¹ Prezident ale i tak považoval celou akci za „strašnou“ a propuštěné litoval.

První z velký proces s údajným spolupracovníkem Sovětů ve Státní správě se odehrával od srpna 1948. Redaktor časopisu *Time* Whittaker Chambers, bývalý člen americké Komunistické strany, označil před Výborem pro neamerickou činnost Algera Hise za jednoho z komunistických agentů ve státní správě. Následně proběhlo několik veřejných konfrontací. Zprvu se vše přiklánělo na stranu Hise, na jehož podporu vystoupil i Dean Acheson. Kauza se rychle medializovala a nabývala větších rozměrů, než kdo očekával. Předložené materiály jasně neprokazovaly Hissovu vinu či nevinu, jeho postavení na ministerstvu zahraničí navíc nebylo zvlášť zásadní.¹⁹² Postupem času ustupovali oba aktéři do pozadí a celý případ se značně politizoval. Hiss se stal symbolem *New Dealera*, typického Demokrata i zosobněním „gentlemana“ z východního pobřeží, který se daleko více než „stoprocentnímu Američanovi“ podobal anglickému aristokratovi.¹⁹³ Chamberse naopak mnozí považovali přinejmenším za podivínského dobrodruha, jiní ho obviňovali z platonické lásky k Hissovi. K medializaci procesu by zřejmě nedošlo nebýt vyhrocené mezinárodní situace¹⁹⁴ a velkých „ztrát“ Spojených států.¹⁹⁵ Ve druhém procesu nakonec porota nakonec rozhodla o odsouzení Hise na pět let za křivou přísahu. Případ přinesl i další podstatný efekt. Kompromitován byl jeden z jeho úředníků, za něhož se navíc postavil i Dean Acheson, v lednu 1949 jmenovaný do čela ministerstva zahraničí. Hissovo odsouzení vrhlo stín na Státní department v čele s novým šéfem a v důsledku i na celou Trumanovu administrativu. Na počátku roku 1950 nahrávaly všechny vnitropolitické i zahraniční okolnosti nástupu demagoga, který by se postavil do čela honu na špióny ve státní byrokracii.

3. Fenomén mccarthismus

¹⁹⁰ „*Federal Employees Loyalty and Security Program*“ Graubard, Stephan: c. d., s. 285-286.

¹⁹¹ Morison, Samuel Eliot – Commager, Henry Steele – Leuchtenburg, William E.: c. d., s. 631.

¹⁹² Halberstam, David: c. d., s. 24-25.

¹⁹³ Morison, Samuel Eliot – Commager, Henry Steele – Leuchtenburg, William E.: c. d., s. 633.

¹⁹⁴ V této době probíhala Berlínská krize.

¹⁹⁵ Koncem srpna 1949 přišly Spojené Státy o jaderný monopol a v říjnu definitivně o Čínu.

Vše začalo „nevinně“ a zdánlivě až náhodou. Dne 9. února 1950 pronesl ve Wheelingu Joe McCarthy projev před dámským republikánským klubem z *Ohio County* v rámci oslav narození Abrahama Lincolna.¹⁹⁶ Stačil pouhý týden a z doposud veřejnosti ne příliš neznámého senátora se stala „mediální hvězda“. Byl projev ve Wheelingu tak strhující, či snad znamenal novinku na politické scéně? Zjednodušeně řečeno McCarthy neříkal vůbec nic nového, zopakoval pouze „zažitá klišé“. Proč tedy po něm došlo k zahájení velkého „honu na komunisty“ a zrádce? Zodpovězení této otázky vyžaduje hlubší analýzu. Vraťme se prozatím k tomu, co McCarthy ve Wheelingu přednesl.

Hlavní kritika projevu ve Wheelingu se snášela na pracovníky Státního department, ale výpady a použitá rétorika v sobě zahrnovala mnohem více. Senátor poukázal na nebyvalé rozšíření sovětského vlivu za posledních šest let „...*téměř 800 miliónů lidí se ocitlo pod absolutní nadvládou sovětského Ruska – nárůst od přes 400%. Zatímco na náš vliv se zmenšil na pouhých 500 miliónů lidí.*“¹⁹⁷ Tento fakt položil do opozice se situací těsně po konci války „...*byli jsme fyzicky nejsilnějším národem na zemi a při nejmenším potenciálně nejintelektuálnější a nejmorálnější...byli jsme zářícím živoucím důkazem toho, že civilizace se ještě nebyla připravena na své zničení. Naneštěstí jsme se tragicky promrhali nabídnutou příležitostí.*“ Vysvětlení hořké skutečnosti neviděl jen v Sovětech samotných, ale především ve „*zrádných akcích těch, kteří podvedli svůj národ...těch, jenž mají všechny výhody, které poskytuje nejbohatší národ na světě-nejluxusnější domy, nejlepší vzdělání, nejprominentnější funkce ve vládě. Tato do očí bijící pravda je ztělesněna ve Státním departmentu. Tam jsou ti „bystří“ mladí muži, kteří se narodili se stříbrnou lžičkou v ústech, to jsou ti nejhorší...To (špionáž v Státní departmentu – D. S.) nás přivádí k případu Algera Hisse, jenž není důležitý pro svou individualitu, ale protože je typickým reprezentantem celé podobné skupiny ve Státním departmentu.*“ Kritika Joe McCarthyho nemířila jen na zaměstnance ministerstva zahraničí, zasahovala vše, co reprezentovalo Východní pobřeží a tedy i „archetyp“ Demokrata. Například o Deanu Achesonovi se vyjadřoval jako o „*nafoukaném diplomatovi v pruhatých kalhotách s falešným britským akcentem.*“¹⁹⁸ *De facto* tím obviňoval státní úředníky z toho, že nejsou dostatečně američtí. Aby svá

¹⁹⁶ Halberstam, David: c. d., s. 54.

¹⁹⁷ Winkler, Allan M.: c. d., s. 57.

¹⁹⁸ Tamtéž s. 58.

tvrzení „podložil“, prohlásil uprostřed projevu, že má v ruce seznam 205 jmen pracovníků Státního departmentu, o nichž ministr ví, že jsou členy komunistické strany USA.¹⁹⁹

Americká společnost vyniká poměrně silným křesťansko-fundamentálním cítěním, které má sklon „démonizovat“ nepřátele, zároveň tenduje obecně k těsnějšímu propojení politiky a náboženství než ostatní sekulární státy. Za těchto okolností může být patriotismus chápán jako náboženský mravní akt.²⁰⁰ Toto myšlení potvrdil i McCarthy, nechápal studenou válku jen jako zápas dvou velmocí, ale z části i jako sakrální boj. „*Dnes se blížíme k cíli; k totální bitvě mezi komunistickým ateizmem a křesťanstvím.*“²⁰¹ Na „špióny“ ze Státního departmentu dopadl i stín podezření z „paktování se z ďáblem“.²⁰² Následné procesy se svojí podstatou skutečně více podobaly honům inkvizitorů na čarodějnice než regulérním občanským soudním procesům.

Bezprostřední reakce na projev byly zatím jen velmi omezené. Noviny *Wheeling Intelligencer* otiskly následujícího dne části jeho projevu. McCarthy vycítil nabídnutou příležitost a rozhodl se pokračovat v blafování.²⁰³ Příznačná je epizoda, kdy jeden novinář „nařkl“ McCarthyho, že jeho obvinění jsou jen politické „kecy“. Joe se na něj rozkřičel: „*Poslouchej ty bastarde, něco ti řeknu! Jen chci abys věděl, že mám kýbl plný sraček a použiju je tam, kde to pro mě bude nejlepší.*“²⁰⁴ Během následujících sedmi dnů několikrát zopakoval svá obvinění, při nich několikrát změnil i počet podezřelých na seznamu komunistických agentů.²⁰⁵ Sázka na jedinou kartu vyšla, spekulací se postupem času chytalo čím dál tím více novinářů a McCarthy se rychle stával známým po celých Spojených státech.²⁰⁶

Rétorika a použité argumenty nepřinášely tedy nic nového, naopak z velké části vycházely z tradičního konzervativního patriotismu.²⁰⁷ Otázkou zůstává, proč se právě

¹⁹⁹ Reeves, Thomas C.: c. d., s. 224.

²⁰⁰ Lipset, Seymour M.: c. d., s. 66-70.

²⁰¹ Winkler, Allan M.: c. d., s. 56.

²⁰² Již v době před nástupem McCarthismu se podílely náboženské organizace na podpoře působení Výboru pro neamerickou činnost. Tamtéž s. 48-49.

²⁰³ Reeves, Thomas C.: c. d., s. 227.

²⁰⁴ Tamtéž s. 233.

²⁰⁵ Různé varianty „projevu ve Wheelingu“. Fried, Albert: c. d., s. 78-80.

²⁰⁶ Bayley, Erwin R.: *Joe McCarthy and the press*, Wisconsin 1981, s. 20-34. Srv. Oshinsky, David M.: *A Conspiracy So Immense, The World of Joe McCarthy*, New York, London 1983, s. 109-114. Srv. Reeves, Thomas C.: c. d., s. 227-233.

²⁰⁷ Reeves, Thomas C.: c. d., s. 223.

Joe McCarthy stal hlavním „aktérem“ v boji proti komunistické hrozbě a proč jeho protikomunistické tažení přečkalo čtyři roky. Na vznesené otázky neexistuje jednoznačná odpověď. Mezi tři hlavní faktory, jenž umožnily senátorovi „vystoupení“ z anonymity, patřily především: 1) osobnost jeho samotného; 2) atmosféra napětí panující na přelomu desetiletí později ještě umocněné Korejskou válkou a vnitrostranická krize Republikánů; 3) vyvolaná hysterie našla ochotné posluchače, či se setkala s pasivitou.

A) „Rváč z postranní uličky“

Americký historik Richard H. Rovere napsal v jednom ze svých esejů *„Když demagog nalezne křivdu či poruchu, tak ji zneužije. To je přirozenost šelmy.“*²⁰⁸ Jak již bylo řečeno, Joe McCarthy rozhodně nebyl tvůrcem nějaké originální ideologie. V zásadě lez říci, že se ztotožnil s již existujícími stereotypy vypjatého amerikanismu a namířil je proti všemu, co jen náznaky připomínalo komunismus, tedy i proti „typickým“ demokratů z východního pobřeží pracujícím ve Státním departementu, které sám bytostně nenáviděl. Velkou pozornost si přirozeně vyžaduje osobnost samotného „vlajkonose“, protože rozhodně nebyl jen pouhou figurkou, jež ovládaly okolnosti. Je rovněž zajímavé, že život Joa McCarthyho vykazuje řadu podobností s Harry S. Trumanem. Oba pocházeli ze Středozápadu, oba se nemohli opřít o bohaté rodinné zázemí, oba prošli světovou válkou i když každý jinou, v obu se ztělesňoval svým způsobem příběh prostého Američana, který to dotáhnul až na „vrchol“. Oba muži se nakonec střetli na politické scéně, každý však na jiné straně „barikády“.

Joseph Raymond McCarthy se narodil 14. listopadu 1908 na Středozápadě ve státu Wisconsin poblíž města Appleton. Pocházel z poměrně chudé zato silně katolické rodiny. Jeho otec Tim McCarthy se sice již narodil ve Spojených státech, ale podobně jako jeho matka Bridget Tierney, měl kořeny v Irsku.²⁰⁹ Joe rozhodně nevyrostal v idylických podmínkách, ale přizpůsobil se. Jeho sourozenci na něj vzpomínali jako na ambiciózního, hyperaktivního jedince, který na sebe rád strhával pozornost. Velmi často se pral s místními chlapci, později dokonce sám o sobě rád říkal, že „je rváčem

²⁰⁸ Fine, Sidney: *Recent America, Conflicting Interpretations of the Great Issues*, New York 1962, s. 404.

²⁰⁹ Oshinsky, David M.: c.d., s. 2-8.

z postranní uličky“.²¹⁰ Další z blízkých o něm prohlásil: „*Joe byl jako ostatní děti, kromě toho, že byl vždy o tři kroky před nimi. Poté co se naučil chodit, Joe vždy věděl, jak se o sebe postarat.*“²¹¹ Sociální postavení rodiny nebylo nejlepší,²¹² proto musel po absolvování osmé třídy v roce 1922 odejít ze školy a pomáhat otce v práci na farmě. Brzy se však rozhodl postavit „na vlastní nohy“, ale pokus o obchodování s kuřaty dopadl neúspěšně.²¹³ Poté zkusil štěstí v místním obchodě s potravinami, kde se rychle vypracoval až na manažera prodejny. V roce kdy ve Spojených státech propukla Velká hospodářská krize se Joe přestěhoval kvůli pracovním povinnostem do města Manawa. Zde se nechal zapsat na *Little Wolf High School*.²¹⁴ Čtyřletý studijní cyklus zvládl za devět měsíců a díky skvělým výsledkům ze závěrečných zkoušek se mohl přihlásit na jezuitskou *Marquette University* ve městě Milwaukee. Velký vliv na celý Wisconsin měl v té době radikální patriot a vydavatel listu *Chicago Tribune* Robert McCormick, kterému naslouchal i mladý McCarthy.²¹⁵ Během studií si počínal rovněž poměrně úspěšně. Trénoval box²¹⁶, byl dokonce zvolen prezidentem svého ročníku, navíc ještě stíhal pracovat na částečný úvazek. Již v této době se intenzivně věnoval dvěma zálibám – pokeru a holkám.²¹⁷ Joeův spolubydlící na koleji George H. Lubeley ho popsal jako: „*usmívajícího, velkorysého chlapíka, který miloval vtipy, karty a mladé holky.*“²¹⁸ Pobyt na univerzitě završil v roce 1935, kdy získal právnický diplom²¹⁹, poté si otevřel vlastní praxi.

Do období poloviny třetí dekády spadá první McCarthyho pokus o vstup do komunální politiky, za Demokratickou stranu se ucházel o místo prokurátora v okrese Shawano, ale ve volbách prohrál.²²⁰ Úspěšnější byl v roce 1939, kdy dokázal porazit stávajícího postaršího soudce Edgara V. Wenera, který úřad zastával po dobu 24 let a

²¹⁰ Halberstam, David: c. d., s. 58.

²¹¹ Reeves, Thomas C.: c. d., s. 4.

²¹² Rovere, Richard H.: c. d., s. 79-80.

²¹³ Tamtéž s. 5.

²¹⁴ Oshinsky, David M.: c. d., s. 9-11. Srv. Reeves, Thomas C.: c. d., s. 6-10.

²¹⁵ Halberstam, David: c. d., s. 58.

²¹⁶ Během studií na univerzitě dokonce svedl čtyři oficiální zápasy v boxerském ringu.

²¹⁷ Oshinsky, David M.: c. d., s. 17. Srv. Reeves, Thomas C.: c. d., s. 14-15.

²¹⁸ Reeves, Thomas C.: c. d., s. 11.

²¹⁹ Thomas C. Reeves uvádí domněnku, že úroveň vzdělání na Marquette University byla nedostatečná a McCarthyho neadekvátně připravila na pozdější zodpovědné pozice, jež zastával. Reeves, Thomas C.: c. d., s. 18.

získal místo nestranického soudce na desátém soudním obvodu. V předvolební kampani prokázal svojí silnou stránku, za pomoci tisku se mu podařilo kompromitovat Wernera, jehož obvinil z klamání veřejnosti o svém pravém věku.²²¹ V pozdějších předvolebních kampaních i během „honů na špióny“ osvědčenou metodu hojně opakoval. Dokázal dokonale využít novinářské touhy po senzacích ve svůj prospěch.

V novém úřadě si McCarthy počínal stylem jemu vlastním, tedy s velkým nasazením, jednoduchostí, někdy však až bezohlednou hrubostí.²²² Veřejnost udivoval rychlostí, s jakou řešil případy. Nedostatek důkazů nahrazoval větší tvrdostí při výsleších, řada afér zaváněla přinejmenším kontroverzí. Joe obecně přistupoval k řešení problémů s přímočarostí boxera, nikdy se příliš neohlížel na okolí, ke všemu přistupoval až s přeháněnou suverenitou, navíc nenáviděl slabost druhých.²²³ Během působení v úřadu desátého soudce se u něj rozvinuly dvě záliby, jež se proměnily v závislost. Již během studií na univerzitě hrál vášnivě poker a ve své zálibě dále pokračoval. Nutno dodat, že se vypracoval ve výborného hráče. Jeden z jeho soupeřů o něm prohlásil: „*Ten soudce si užíval zvyšování vkladu až nakonec všichni ze strachu položili. Nikdo nedokázal říci, jestli blafoval.*“²²⁴ Druhá vášeň se mu stala i osudnou – alkohol. Právě v době kdy pracoval jako soudce začal nadměrně pít.

Po vstupu Spojených států do války se McCarthy přihlásil k „mariňákům“ i když mu jeho funkce dovolovala vyhnout se vojenské službě. Jedním z důvodů pro toto rozhodnutí byla patrně i prostá kalkulace, že mu angažmá v armádě pomůže v budoucí politické kariéře.²²⁵ Díky soudcovskému postu dostal po absolvování základního výcviku hodnost podporučíka. V březnu 1943 ho velení přidělilo již v hodnosti kapitána k „*dive-bomber squadron*“ (VMSB-235), kde sloužil jako zpravodajský důstojník v jižním Pacifiku. U mužstva si brzy získal poměrně velkou oblibu.²²⁶ Přímou účastnil

²²⁰ Oshinsky, David M.: c. d., s. 17-18. Srv. Reeves, Thomas C.: c. d., s. 27-31. Srv. Rovere, Richard H.: c.d. , s. 87-89.

²²¹ Oshinsky, David M.: c. d., s. 21-22. Srv. Reeves, Thomas C.: c. d., s. 19-26.

²²² Reeves, Thomas C.: c. d., s. 34-35.

²²³ Oshinsky, David M.: c. d., s. 24-31. Srv. Rovere, Richard H.: c.d. , s. 90-91.

²²⁴ Reeves, Thomas C.: c. d., s. 39.

²²⁵ Reeves, Thomas C.: c. d., s. 42-43. Srv. Propagační materiál k senátním volbám roku 1946 s názvem „*A brief news and editorial history od judge Joe McCarthy, regular Republican candidate for the U.S. Senate*“ se na tuto kapitolu jeho života hojně odkazoval. Brožura akcentovala zejména dobrovolnost, oddanost a odvahu McCarthyho.

<http://content.wisconsinhistory.org/cdm4/document.php?CISOROOT=/tp&CISOPTR=10262>

²²⁶ Reeves, Thomas C.: c. d., s. 45-47.

deseti či dvanácti nepříliš nebezpečných leteckých operací. Tvrdil, že je absolvoval na pozici zadního střelec, za což si měl vysloužit přezdívku „*Tail-Gunner Joe*“.²²⁷ McCarthyho účast v bojových misích byla podle všeho spíše jen symbolická. Později se chlubil tím, že během tří bojových misích v jeden den vystřelil až 4 700 projektilů, čímž chtěl demonstrovat nebezpečnost operací. Vystřelené náboje ovšem nemířily na japonského nepřítele. Ve skutečnosti Joe páčil na úplně jiné cíle, což nejlépe vystihovalo „ocenění“, které dostal od mužstva: „*za zničení největšího počtu kokosových palm v celém Pacifiku*“.²²⁸ Válku si rovněž zpříjemňoval oblíbenými kratochvílemi - intenzivním pitím alkoholu či hraním pokeru. Během vojenské služby se ranil ne však v boji, ale při pouhém slézání z žebříku, kdy uklouzl a zlomil si nohu.²²⁹ Jako zpravodajský důstojník byl poměrně schopný, nicméně později své zásluhy v druhé světové válce značně přeceňoval a využíval je k politické propagaci své osoby.²³⁰ Jako „velký válečný hrdina“ tvrdil, že absolvoval až 32 leteckých misí a víceméně banální úraz dolní končetiny prezentoval jako bojové zranění. V srpnu 1944 se jako „muž v uniformě“ účastnil „primárek“ v Republikánské straně, v nichž se ucházel o post senátora za Wisconsin. Stávající senátor Alexander Wiley jej sice porazil, ale „*Tail-Gunner Joe*“ získal další užitečné politické zkušenosti, které hodlal napříště využít.²³¹ Z armády vystoupil v dubnu 1945.

Návratem do vlasti začalo pro McCarthyho období budování politické kariéry, po které tolik toužil. Ještě v roce 1945 byl opět zvolen tentokrát rozhodující většinou do oblastního soudu. Veškerou pozornost ovšem upřel k volbám do 80. Kongresu. Nejprve se utkal v republikánských primárkách s Robertem La Follettem,²³² jenž úřad senátora zastával nepřetržitě po dobu téměř 21 let. Ačkoliv „mladý Bob“, jak se mu přezdívalo, pocházel ze slavné dynastie a měl velké politické zkušenosti, nedokázal porazit neznámého „veterána z Pacifiku“. McCarthy během velkolepé kampaně prokázal

²²⁷ Rovere, Richard H.: c.d. , s. 94-96.

²²⁸ Reeves, Thomas C.: c. d., s. 51.

²²⁹ Když mu pomocný zdravotník sundával sádku použil přitom nevhodného prostředku, což Joeovy způsobilo poleptání nohy kyselinou. Na dolní končetině měl pak poměrně velkou jizvu, rozhodně se však nejednalo o válečné zranění v pravém slova smyslu. Tamtéž.

²³⁰ Oshinsky, David M.: c. d., s. 30-33. Srv. Reeves, Thomas C.: c. d., s. 52-61.

²³¹ Oshinsky, David M.: c. d., s. 34-35.

²³² Rodina La Follettů pařila k americké „nejvyšší šlechtě“. Od roku 1900 byl vždy alespoň jeden z členů tohoto mocného klanu v Senátu. Politickou orientací se tradičně řadili k „pokrokařům. Mnozí v nich viděli namísto „Rooseveltovců“ tvůrce moderního amerického politického národa.

obrovské nasazení, talent zaujmout prosté lidi, hojně využíval svého „válečného hrdinství“, útočil na Trumanovu administrativu i obecně na celý *New Deal*.²³³ Využíval také pro něj typických mediálních útoků.²³⁴ Poprvé se v předvolebních kláních objevila nová otázka – pozvolna začínající studená válka.²³⁵ Joe se přiklonil k radikálním patriotickým kruhům vedeným Robertem McCormickem, za což získal jeho plnou podporu.²³⁶ La Follettovi navíc nepřidalo, že byl po dlouhou dobu členem Pokrokové strany, někteří Republikáni mu navíc ani příliš nedůvěřovali a považovali ho až za příliš podobného *New Dealerům*. Porážku „mladého Boba“ ovšem předpokládal jen málokdo, naopak McCarthy si tímto úspěšným soubojem vysloužil „ostruhy“. Zaskočený a zdrcený La Follett se zmohl jen na formální telegram nepotřebující překlad. Stálo v něm pouze: „*Congratulations*.“²³⁷ Ve státních volbách už McCarthy bez větších problémů zvítězil nad demokratickým kandidátem Howard J. McMurray a stal se druhým senátorem státu Wisconsin.²³⁸

K vyličení „portrétu“ McCarthyho je nutné zmínit několik dalších aspektů jeho povahy. „...ochota zavděčit se bývala až dojemná. Nic nemiloval víc, než aby mohl být jedním z party kluků, co spolu mluví.“²³⁹ Touha po popularitě či publicitě a úspěchu patřily mezi výrazné charakteristické rysy Joeovy temperamentní osobnosti. Kamkoliv přišel, snažil se na sebe strhávat pozornost, což se mu skutečně velmi často dařilo. Často se rovněž choval velice hrubě až vulgárně, jindy zas až „podezřele“ kamarádsky.²⁴⁰ Joe byl „živel“, jemuž záleželo především na tom, jak dosáhnout zviditelnění sebe sama.²⁴¹ Rodinní příslušníci a nejbližší přátelé o něm vždy tvrdili, že byl velmi sebevědomým člověkem, který věří v to, co dělá. „*Abyste pochopili McCarthyho, podotknul jednou bez*

²³³ Reeves, Thomas C.: c. d., s. 72-73, 84-85.

²³⁴ Roberta La Folletta obvinil z toho, že na válce „profitoval“, zatím co on sloužil v armádě. Ve skutečnosti však oba muži během války investovali do akcií a jejich celkový zisk byl prakticky stejný. Rovere, Richard H.: c.d. , s. 97-103. Srv. Reeves, Thomas C.: c. d., s. 83-84.

²³⁵ Griffith, Robert – Theoharise, Ethana: c. d., s. 14.

²³⁶ Oshinsky, David M.: c. d., s. 49-50. Srv. Griffith, Robert: *The Politics of Fear, Josef R. McCarthy and the Senate*, Amherst 1987, s. 7-12.

²³⁷ Reeves, Thomas C.: c. d., s. 92.

²³⁸ Tamtéž s. 106-108.

²³⁹ Halberstam, David: c. d., s. 59.

²⁴⁰ Tamtéž.

²⁴¹ Na tomto místě panuje v odborné literatuře rozpor. Autoři Rovere, Griffith či Halberstam tvrdí, že sebevědomí McCarthyho bylo přinejmenším vratké, kvůli čemuž se utíkal k nadměrnému pití. Na druhé straně Reeves zastává opačné stanovisko. Halberstam, David: c. d., s. 59. Srv. Oshinsky, David M.: c. d., s. 12. Srv. Reeves, Thomas C.: c. d., s. 110.

žertů Andrew Parnell, musíte přijmout to, že je pevně přesvědčen, že mluví s Bohem!“²⁴²

Joe pocházel z katolické rodiny, ale náboženství chápal poněkud svérázně. Zjednodušeně řečeno se mu z redukovalo na nedělní mši, křest, svatbu a pohřeb. McCarthyho praktikování katolicismu asi nejlépe vystihuje to, že po divokých sobotních pitkách byl sto v neděli ráno bez problému vstát a jít na mši v přesvědčení „vzorně“ věřícího člověka.²⁴³ Víra v „Boha“ se mu stala dalším prostředkem víry a přesvědčení o vlastní výjimečnosti.²⁴⁴ Nutno dodat, že až do doby působení v Senátu byl skutečně mimořádně sebevědomým jedincem.

Jednu z prvních věcí, kterou po příchodu do Washingtonu udělal byla pro Joa typická. Aby na sebe upozornil, svolal bezdůvodně tiskovou konferenci. U novinářů zatím příliš porozumění nenašel. První otázka, jež na něj směřovala zněla: „*Pane McCarthy, co vás přivedlo k tomu si myslet, že jste tak důležitý, abyste svolal tiskovou konferenci?*“²⁴⁵ Zaskočený Joe se jen z těži snažil zavést téma hovoru na právě probíhající stávkou horníků. V Senátu se postupem času zařadil mezi známé a častěji vystupující řečníky, avšak za cenu občasné kontroverze. „*Pokaždé když se postavil na stupínek a promluvil, následovaly potíže. Nařčení kolegové ho obviňovali ze lhaní, manipulování a z hraní hry odporující oceňovaným tradicím Senátu.*“²⁴⁶ Nicméně až do projevu ve Wheelingu výrazněji nevyčníval nad ostatní. Co se týče politické orientace, celkem přirozeně se přidal k Republikánskému pravicovému křídlu.²⁴⁷

Počáteční působení McCarthyho v Senátu mu vyneslo spíše negativní publicitu. První kauza, jíž na sebe upozornil, se odehrála v souvislosti s jeho návrhem o zrušení kontroly cen cukru. Řada senátorů si jeho počínání spojovala s mimořádným úvěrem na dvacet tisíc dolarů poskytnutým od firmy *Pepsi Cola*. Kvůli tomuto podezřelému spojení si McCarthy vysloužil přezdívku „*The Pepsi Cola Kid*“.²⁴⁸ Dále se snažil zviditelnit tím, že se zapojil do činnosti nově zřízené „*Joint Congressional Housing Committee*“, jenž se měl zabývat veřejnou výstavbou levných bytů. Působení tohoto výboru však bylo rovněž

²⁴² Reeves, Thomas C.: c. d., s. 110.

²⁴³ Oshinsky, David M.: c. d., s. 11-12.

²⁴⁴ Toto uvažování je obecně poměrně typické pro americkou společnost. V jeho projevech například i řeči z Wheelingu byla „náboženská“ rétorika patrná. Viz s. 45.

²⁴⁵ Oshinsky, David M.: c. d., s. 59. Srv. Reeves, Thomas C.: c. d., s. 110.

²⁴⁶ Oshinsky, David M.: c. d., s. 54.

²⁴⁷ Reeves, Thomas C.: c. d., s. 126. Srv. Oshinsky, David M.: c. d., s. 53-54.

²⁴⁸ Oshinsky, David M.: c. d., s. 61-66. Srv. Reeves, Thomas C.: c. d., s. 121-123.

přínejmenším kontroverzní a v oblastí, již měl působit, nepřinesl vůbec nic.²⁴⁹ Za první dva roky na sebe nedokázal strhnout větší publicitu, proto se v první polovině roku 1949 angažoval v tzv. „aféře Malmedy“,²⁵⁰ za což si ovšem vysloužil jen výraznou kritiku.²⁵¹ McCarthyho silné sebevědomí se po příchodu do Senátu otřásl. Byl konfrontován se sociálně výše postavenými lidmi i intelektuálně mnohem zdatnějšími jedinci. Navíc mu ve Washingtonu chyběla rodina a blízcí přátelé z Wisconsinu. K posílení sebevědomí si pomáhal nadměrnou konzumací alkoholu, jenž po příchodu do Washingtonu ještě výrazně vzrůstala,²⁵² samozřejmostí bylo také časté hraní pokeru. Až do vystoupení ve Wheelingu se McCarthyho ve „velké“ politice nepodařilo strhnout na sebe pozornost odpovídající jeho touze.

B) „Příznivé“ okolnosti

McCarthyho úspěch vysvětluje také to, že jednoduše přišel v „pravou chvíli“. Projev ve Wheelingu zazněl pouhé tři týdny po Fuchsově přiznání,²⁵³ které vyvolalo velký ohlas a zhruba pět měsíců po „ztrátě“ Číny. Nedávná Berlínská krize byla sice zažehnána, ale ve veřejnosti stále přetrvávaly obavy z hrozby dalšího konfliktu. Tyto okolnosti jakoby jen podtrhovaly jeho obvinění. Navíc se začala „naplňovat“ jeho slova o „blížící se rozhodující bitvě“. Dne 25. června 1950 překročila severokorejská armáda 38. rovnoběžku a rychle postupovala na Soul. Z původní bleskové války plánované Kim Ir-senem se kvůli intervenci vojenských jednotek OSN a později průtahům při mírových jednáních stal tříletý konflikt, v němž se vážně uvažovalo o použití atomových zbraní. „Zapomenutá“ válka bezesporu stimulovala McCarthyho „hon“ a přispěla k jeho čtyřletému trvání.²⁵⁴

²⁴⁹ Oshinsky, David M.: c. d., s. 66-71. Srv. Reeves, Thomas C.: c. d., s.133-159. Srv. Rovere, Richard H.: c.d. , s. 107-108.

²⁵⁰ V prosinci 1944 u belgického městečka Malmedy zmasakrovaly jednotky SS více než 500 amerických válečných zajatců a civilistů. V roce 1946 došlo v Dachau k procesu s německými vojáky zodpovědnými za tento zločin. Odsouzeno bylo celkem 73 příslušníků SS. McCarthy se snažil dokázat, že zmíněný proces byl hrubě zmanipulovaný americkou armádou.

²⁵¹ Oshinsky, David M.: c. d., s. 74-80. Srv. Reeves, Thomas C.: c. d., s. 166-185. Srv. Rovere, Richard H.: c.d. , s. 109-118.

²⁵² Oshinsky, David M.: c. d., s. 56.

²⁵³ Klaus Fuchs se definitivně přiznal ke špionáži pro Sověty 13. ledna 1950, McCarthy vystoupil ve Wheelingu 9. února 1950.

²⁵⁴ Gaddis, John Lewis: c. d., s. 61-63.

Senátorovo působení se navíc shodovalo s krizí Republikánů, během které se i dříve umírnění politikové chytali každé, byť sebemenší příležitosti jak porazit demokraty. Rovněž došlo obecně k částečnému nástupu radikálnějších amerikanistů do popředí ve straně. Za zcela výmluvný lze považovat výrok dříve poměrně střízlivého Roberta Tafta, který ho nyní nabádal: „*Když jeden případ nebude fungovat, tak přijd' s dalším.*“²⁵⁵ Republikáni našli ve wisconsinském senátorovi demagoga, jenž dokázal v lidech vzbudit strach i hysterii a vhodně ji namířit proti Demokratům paušálně prezentovaným osobou Deana Achesona. Taft o McCarthym propagandisticky prohlašoval, že je „*námořní pěšák, který riskuje život za svobodu Spojených států.*“²⁵⁶ Joe však byl i nadále spíše „pouličním rváčem“ z Appeltonu. Republikánské politické špičky ho využívali k tomu, aby se příliš nekompromitovali v očích veřejnosti. Senátor Bricker z Ohia mu jednou řekl: „*Joe, ty jsi doopravdy hajzl, ale někdy je dobré mít po ruce nějakého hajzla na špinavou práci.*“²⁵⁷

Volby do Kongresu v roce 1950 se již zcela přizpůsobily novému fenoménu a přinesly jeden exemplární případ *ad futuro*. Demokratický senátor Milliard Tyndings se odvážil veřejně napadnout McCarthym vznášená obvinění, která označil za „podvody a smyšlenky“. Osočený senátor zareagoval tím, že ho na oplátku nařkl ze spolupráce s komunisty. Tyndingosovi nepomohla ani dlouholetá reputace solidního demokratického politika a do Kongresu se nedostal.²⁵⁸ Volby roku 1950 prokázaly, že dokáže zkompromitovat kohokoliv. Stačilo mu přitom pouhé ničím nepodložené nařčení.²⁵⁹ Jen málo kdo, se proti němu později odvažoval veřejně vystoupit. Naopak některým doposud méně známým politikům pomohl mccarthismus v cestě vzhůru, nejznámější z nich byl Richard Nixon.²⁶⁰

V honbě za palcovými titulky na úvodních stránkách novin se McCarthy stával čím dál tím více neřízenou střelou. Republikánské špičky byly ochotny tolerovat jeho aktivity, protože z nich získávaly politické „body“. Během prezidentské předvolební

²⁵⁵ Winkler, Allan M.: *c. d.*, s. 56.

²⁵⁶ Halberstam, David: *c. d.*, s. 63.

²⁵⁷ Tamtéž s. 237.

²⁵⁸ Griffith, Robert: *c. d.*, s. 100-114. Srv. Oshinsky, David M.: *c. d.*, s. 156-157, 168-172, 214-225. Srv. Reeves, Thomas C.: *c. d.*, s. 287-346.

²⁵⁹ Je prokázáno, že jména osob na které McCarthy útočil mu z velké části poskytoval šéf FBI John Edgar Hoover. Šlo převážně o sympatizanty levice z třicátých let. Halberstam, David: *c. d.*, s. 58.

²⁶⁰ Tamtéž.

kampaně roku 1952 se dokonce i Eisenhower vůči němu choval zdrženlivě a opatrně, přestože ho za normálních okolností bytostně nesnášel.²⁶¹ Poté co republikánský kandidát konečně uspěl, je začalo působení senátora z Wisconsinu spíše zatěžovat. Jeho výpady se stávaly stále agresivnější. V roce 1953 zaútočil poprvé proti vlastní straně kvůli roztržce ohledně jmenování Chipa Bohlena novým velvyslancem v Moskvě.²⁶² Na jaře následujícího roku se pustil i do armády. Neuvědomil si, že byl již nechtěným „zbožím“, navíc útokem na americké ozbrojené složky si ukousl až příliš velké sousto.²⁶³ Na počátku prosince téhož roku ho Senát formálně odsoudil, větší katastrofou pro něj však znamenalo, že se už o něj přestával zajímat tisk.

McCarthyismu se podařilo vyvolat ve Spojených státech atmosféru strachu a „pohodlné“ pasivity. V průběhu rok 1954, kdy se již blížil jeho konec, „hony na komunisty“ podporovala více jak třetina americké populace a další pětina obyvatelstva se o něj příliš nezajímala. Dohromady ho tedy podporovala buď přímo či nepřímo téměř polovina Američanů.²⁶⁴ Jeden ze zásadních předpokladů pro „úspěch“ mccarthismu je tady nutné hledat ve společnosti.²⁶⁵

C) Éra hojnosti

Druhá světová válka si vyžádala řadu výjimečných regulačních nařízení omezující běžný život. Do zbraně bylo povoláno přes jedenáct milionů mužů, což sebou pochopitelně přineslo nepřímě ovlivnění dalších desítek milionů rodinných příslušníků.²⁶⁶ Není divu, že po kapitulaci Japonska zasáhla Spojené státy vlna optimismu a euforie doprovázená „baby boomem“, touha po požiticích a přání co možná nejrychlejší normalizace života. Válečná léta navíc přinesla nevídané oživení americké ekonomiky. Zásadní bylo, že poválečná prosperita USA se přenesla i na střední třídu, mzdy se oproti předválečnému stavu v průměru zdvojnásobily, osobní úspory činily až

²⁶¹ Eisenhower se ani neodvážil veřejně postavit za svého „učitele“ George Marshalla, na kterého agresivně zaútočil McCarthy. Griffith, Robert: c. d., s. 191-195.

²⁶² Griffith, Robert: c. d., s. 201-203.

²⁶³ Oshinsky, David M.: c. d., s. 417-471. Srv. Reeves, Thomas C.: c. d., s. 509-637.

²⁶⁴ Winkler, Allan M.: c. d., s. 53. Srv. Polsby, Nelson W.: *Towards an Explanation of McCarthyism*, Political Studies 8, October 1962, s. 252.

²⁶⁵ Griffith, Robert – Theoharise, Ethana: c. d., s. 5.

²⁶⁶ Celkový počet obyvatel USA k roku 1940 činil takřka 132 000 000 lidí. Tindall, George B. – Shi, David E.: c. d., s. 813.

30 miliard dolarů.²⁶⁷ Po dlouhých 16 letech lidé zkrátka toužili po klidném, spořádaném „rodinném štěstí“ v duchu *american way of life*, jenž si pamatovali ze „zlaté“ éry dvacátých let. Veřejnost proto tlačila na Trumanovu administrativu, aby co nejrychleji zrušil všechny regulační opatření a rychle nařídil demobilizaci. Prezident se dlouho bál hrozící inflace, ale v létě 1946 nakonec všeobecnému tlaku ustoupil.²⁶⁸ Kongres následně odsouhlasil zrušení většiny regulačních opatření.²⁶⁹ Hospodářské či zásobovací problémy poměrně brzy zmizely a bez zásadnějších potíží přecházela výroba z vojenské na mírovou.

Problematiku začlenění vracejících se vojáků do společnosti pomáhal řešit tzv. *G.I. Bill of Rights*,²⁷⁰ který poskytoval vojákům nízko úročené půjčky na podporu bydlení či pro začátek podnikání, nabízel jim speciální jednorocní finanční dávky v případě nezaměstnanosti. Dále jim umožňoval doplnit si vzdělání dle libovolného výběru veteránů. Zákon měl kromě přímé pomoci vojákům ještě další neméně podstatné vedlejší efekty. Lidem se ocitl v rukách kapitál, jenž obratem investovali a tím stimulovali stávající průmyslové podniky.²⁷¹ Vládní podpora i v podobě *G.I. Bill* napomáhala již existujícímu trendu – utváření široké střední třídy.

Příjmy většiny rodin po celých Spojených státech se zvětšily. Jestliže v roce 1935 jen každá šestá rodina dosáhla na příjem přes 2000 dolarů za rok a pouhých 6 % dosáhlo na příjem nad 3000 dolarů. O patnáct let později již tři čtvrtiny rodin vydělávaly nad 2000 dolarů ročně a polovina dokonce nad 3000 dolarů.²⁷² Průměrný Američan měl nyní na dosah ruky možnosti, o kterých se mu dříve ani „nesnilo“. Velkým snem obyčejných Američanů se stal vlastní dům. „*Jak to slibovaly nekonečné hollywoodské filmy, dům reprezentoval jeho naplnění, spokojenost: sebejistí tatkové, energické maminky a radostné děti, které chodí do dobrých škol...*“²⁷³ Kvůli velké hospodářské krizi se výstavba bytů radikálně snížila. S blížícím se koncem války se tento stav stával hrubě

²⁶⁷ Bedford, Henry F. – Colbourn, Trevor: c. d., s. 486.

²⁶⁸ V zemi vypuklo několik velkých stávek, ta nejvýznamnější stávka zaměstnanců železnic komplikovala Trumanovi již tak složitou situaci. Prezident se rozhodl k drakonickému kroku. Pohrozil, že stávkující budou odvedeni do armády. Jenkins, Roy: c. d., s. 85-86.

²⁶⁹ Tindall, George B. – Shi, David E.: c. d., s. 632.

²⁷⁰ Původní název zákona sice zněl *The Serviceman's Readjustment Act*, ale v převážné většině se tento zákon cituje pod uvedeným názvem.

²⁷¹ Bedford, Henry F. – Colbourn, Trevor: c. d., s. 478.

²⁷² Morison, Samuel Eliot – Commager, Henry Steele – Leuchtenburg, William E.: c. d., s. 619.

²⁷³ Halberstam, David: c. d., s. 127.

nevyhovujícím. Rostla zejména poptávka po levných malých domech v přiměřené vzdálenosti od center. Právě v poválečné době vznikala první obrovská předměstí.²⁷⁴ Bytová výstavba se rychle narůstala, její „raketové“ tempo ještě umocňoval federální zákon o bydlení z roku 1949,²⁷⁵ který podporoval výstavbu téměř jednoho miliónu levných bytů po dobu šesti let i pro lidi s malými příjmy. Stát se navíc zaručil za hypotéky a kryl je až do výše 90 %.²⁷⁶ Slavná firma *Levitt & Sons* nabízela základní vysoce účelný typ domku za pouhých 7990 dolarů, přičemž k nastěhování do nového bytu stačilo podepsat smlouvu a zaplatit první měsíční splátku, která činila 58 dolarů. Do roku 1970 již žilo více Američanů v předměstích než v centrech měst. Americký sen o vlastním domě se proměnil v realitu.

Statisíce nových domácností bylo zapotřebí vybavit ledničkami, pračkami, mixéry, rádií atd., což stimulovalo průmyslové podniky vyrábějící spotřební zboží. Další žádanou komoditu představovala televize, jež se neuvěřitelně rychle zařadila mezi běžné součásti domácností a přinesla revoluci v médiích i v „zábavním průmyslu“. Objevovaly se první soutěže či situační komedie.²⁷⁷ Nového nastupujícího média rovněž začali využívat i politici, například svého času velmi sledované živé přenosy ze slyšení tzv. „Kefauverova výboru“, jenž bojoval proti korupci. Konečně i v úspěšné eisenhowerově prezidentské kampani sehrály svůj part televizní spoty podporující republikánského kandidáta.²⁷⁸ Jen málo co ovlivnilo americkou a konečně i světovou kulturu tak jako tento vynález. Díky dostupnosti širokého sortimentu zboží začaly vznikat velké samoobslužní řetězce, kde lidé mohli nakoupit vše nejpotřebnější. Proměňovaly se i stravovací návyky. Na obecné „zrychlování“ celé společnosti zareagovaly nejlépe nové nastupující typy restaurací, tzv. „fast foody“. Průkopníky se staly restaurace McDonald's vedené bratry McDonaldy a manažerem Rayem Krocem. Nezbytnost pro většinu rodin z „Levittownů“ představovalo auto. Lidé již nevyhledávali pouze účelnost vozidel zosobněnou legendárním „Fordem K“ i automobilový průmysl,

²⁷⁴ Nejznámějším stavitelem předměstských obytných částí města byl William Levitt. Stal se průkopníkem stavby malých levných domků, které si mohl dovolit takřka každý. Vypracoval i nové technologické postupy stavby domů, jenž připomínaly „pásovou výrobu“. Jeho obytným čtvrtím se rychle začalo přezdívat „Levittown“. Tamtéž s. 127-132.

²⁷⁵ *The National Housing Act*.

²⁷⁶ Tindall, George B. – Shi, David E.: c. d., s. 653-654.

²⁷⁷ Winkler, Allan M.: c. d., s. 95.

²⁷⁸ Halberstam, David: c. d., s. 179-184; 213-219.

jenž taktéž zažíval velký „boom“, ovládla móda. Trend udávala především společnost *General Motors* a její hlavní designér Harley J. Earl. Novou éru automobilismu ve Spojených státech symbolizovaly modely *Cadillac* inspirované tělem žraloka.²⁷⁹ Podobně jako na přelomu devatenáctého a dvacátého století zachvátila Ameriku „zlatokopecká horečka“, tak nyní na přelomu čtvrté a páté dekády vládla v USA „nákupní horečka“.

Obyvatele Spojených států okouzila „úžasná“ poválečná prosperita. „*Nikdy nebyli Američané, ani žádní jiní lidé, tak všeobecně a okázale bohatí.*“ napsal americký historik Carl Degler.²⁸⁰ Většina lidí si mohla do značné míry splnit svůj „americký sen“ o šťastném, úspěšném životě. Společnost v USA se jako první přeměňovala v konzumní a materialistickou, což sebou přineslo řadu specifík generace okouzlené „érou hojnosti“. Americká konzumní společnost padesátých let vykazovala obecně vysokou úroveň disciplinace, mnohem vyšší než následující „květinová“ generace let šedesátých. Válka v Koreji sice vyvolávala v lidech velkou nechuť, na druhou stranu ale nikdy nepřerostla v masové protesty, jako tomu bylo v případě konfliktu ve Vietnamu. Poválečnou dobu a celá padesátá léta lze s jistým zjednodušením charakterizovat jako dobu „blahobytu a úzkosti“.

Kvůli nastupujícímu konzumnímu způsobu života se lidé ocitli pod permanentním tlakem po spotřebě. Na trhu se objevovaly stále modernější a „ještě lepší“ výrobky, které díky kupní síle obyvatelstva nacházely odbyt. Docházelo tak k novému jevu „krátké životnosti zboží“.²⁸¹ Společnost, poprvé bombardovaná reklamami v nebyvalém množství, snadno podlehla touze po uspokojování všech svých materiálních potřeb, zdaleka ne jen těch základních. Nákupní horečky ještě umocňovaly tradičně nízko úročené půjčky. „*Nikdy předtím nedlužilo tolik lidí tolik peněz tolika lidem. Čas pohřbil puritánské vidění nemorálnosti v životě na úvěr a bohabojnosti v životě spořivém.*“²⁸² Velká část veřejnosti se díky těmto faktorům dostala ať už vědomě či nevědomě do závislosti na splácení nejrůznějších půjček či hypoték, což kladlo důraz na stabilní, dobře placenou pozici v zaměstnání. Navíc s velkým nárůstem pracovních

²⁷⁹ Tamtéž s. 115-125.

²⁸⁰ Winkler, Allan M.: *c. d.*, s. 87.

²⁸¹ „*Ephemerality of goods*“ Winkler, Allan M.: *c. d.*, s. 89.

²⁸² Tindall, George B. – Shi, David E.: *c. d.*, s. 653.

míst v terciálním sektoru, začali lidé trávit v práci delší dobu. Objevily se tendence chápat práci jako jistou formu zábavy a jedenu z hlavních náplní života.²⁸³

Formující se konzumní společnost nedílně doprovázel vznik konformní kultury, jež v padesátých letech propagovala zejména konzervativní „rodinné štěstí“, ale také upozorňovala na hrozbu komunistického nebezpečí.²⁸⁴ Na předměstí se „valily“ davy především mladých lidí toužících po spokojené „moderní“ domácnosti. Americký sociolog David Riesman nazval střední vrstvy Spojených států jako „vnějškově řízenou společnost“. V její charakteristice vystihl několik zásadních vlivů směřujících k uniformizaci mas. *„Vzdělání, volný čas, služby, to vše souvisí se zvýšenou spotřebou slova a obrazu dodávaných novými hromadnými sdělovacími prostředky...Vztah k vnějšímu světu i k sobě samému je rostoucí měrou prostředkován hromadnými sděleními...Všem vnějškově řízeným lidem je společné to, že zdrojem řízení pro jednotlivce jsou jeho vrstevníci.“*²⁸⁵ Takto popsané myšlení vedlo k vnitřní potřebě porovnávání s okolím poté k touze po souhlasu a úspěšném zařazení mezi většinu. Ačkoliv se by se mohlo zdát, že se tento způsob myšlení dostal do rozporu s americkým individualismem není tomu tak. *„...nevidíme žádný důvod, proč by individualismus musel působit na mravní svazky pouze rušivě, naopak: jedná se o nedílnou součást národních hodnot...Jednotlivci si musí uchovat své ideologické vazby i v situaci, kdy se okolní svět proměňuje. Morálka zakotvená ve vědomí individuální odpovědnosti se proto musí neustále přizpůsobovat rytmu společenských proměn.“*²⁸⁶ Do popředí se dostalo konzervativní pojetí *american way of life* jehož archetyp představovala spořádaná „bílá“ rodina bydlící v Levittownu v novém moderně zařízeném domě před nímž stál poslední model Cadilacu. Žena, jež se během války musela na čas zapojit do pracovního procesu, se měla vrátit především k roli vzorně pečující matky o domácnost.²⁸⁷ Jediným živitelem a nepopiratelnou hlavou rodiny byl otec. Tuto představu hojně podporoval i Hollywood, tradiční centrum konformní kultury.²⁸⁸ Velkého oživení se rovněž dočkala nejrůznější

²⁸³ Riesman, David: *Osamělý dav*, Praha 2007, s. 180-181. Srv. Lipset, Seymour M.: c. d., s. 59.

²⁸⁴ Griffith, Robert – Theoharise, Ethana: c. d., s. 242. 260.

²⁸⁵ Tamtéž s. 76-77.

²⁸⁶ Lipset, Seymour M.: c. d., s. 287-288.

²⁸⁷ Tindall, George B. – Shi, David E.: c. d., s. 655-656.

²⁸⁸ Fine, Sidney: c. d., s. 405.

náboženská hnutí propagující křesťanský konzervatismus chápaný jako součást každé pravé „americké“ rodiny.²⁸⁹

V myšlení produktivní generace byla ještě příliš živá vzpomínka na nedávnou neklidnou dobu, proto nyní zdaleka nejvíce toužila po klidu a bezpečí. Od trumanovy administrativy se tedy přirozeně očekávalo, že jim toto bude garantovat. „...Američané začali oslavovat kult konformity, aby se spokojili s pohodlnou homogenní existencí a aby pokračovali ve fanatickém požadování osobní bezpečnosti.“²⁹⁰ Spojené státy se na počátku studené války ocitly v defenzívě. Po ztrátě jaderného monopolu existovalo reálné nebezpečí sovětského útoku atomovými zbraněmi na velké aglomerace v USA. Hrozba atomové apokalypsy „strašila“ Američany minimálně ještě po dvě desetiletí. Každý byť sebemenší konflikt mezi velmocemi se mohl rychle internacionalizovat a přerůst ve zničení civilizace.

Do takto úzkostlivé atmosféry „blahobytné“ společnosti ochotné naslouchat, přišel senátor McCarthy se svým jednoduchým vysvětlením, proč se Spojené státy ocitly v „úzkých“. Hojně využíval hromadných sdělovacích prostředků, zaštitil se náboženstvím i radikálním amerikanismem, mohl se opřít o podporu v Republikánské straně a vyvolal v „nejdemokratičtější“ státě na světě čtyři roky trvající hysterii.

²⁸⁹ Náboženství je v americkém myšlení úzce propojeno s politikou, proto za jeho oživení částečně mohla studená válka prezentovaná jako boj křesťanství proti komunistickému ateizmu.

²⁹⁰ Winkler, Allan M.: c. d., s. 94.

Závěr

Bylo zapotřebí střetů velkého množství nejružnějších siločar, jenž umožnily úspěšné přijetí demagogické rétoriky senátora z Wisconsinu. Joe McCarthy byl v první řadě „dítětem“ studené války. Jeho tažení by bez ní nikdy nedosáhlo takového rozsahu. Rooseveltova idealistická zahraniční politika zapříčinila hrubé neodhadnutí cílů Sovětského svazu, což se plně projevilo až za Trumanovy administrativy. Zvláště State departement se dostal do podezření ze špionáže pro „hodného strýčka Joa“. Velké „ztráty“ Spojených států a fakt, že se severoamerická velmoc ocitla na počátku studené války v defenzívě, jako by to jen potvrzovaly. McCarthy nenasměroval svůj „hněv“ pouze na úředníky Státního departementu, v kritice šel mnohem dále. Zaútočil rovněž na životní styl „gentlemanů“ z Východního pobřeží, jež nepovažoval za dostatečně americký. Vše, co „zavánělo“ Rooseveltovým Nový údělem či obecně levicovějšími liberálními myšlenkami, považoval za komunistický „osten“.

McCarthyho vystoupení se rovněž krylo s vleklou krizí Republikánské strany. Po slibném vítězství ve volbách do Kongresu v roce 1946 však přišla o dva roky později nečekaná prohra v prezidentských volbách. Thomas Dewey, považovaný za jasného favorita, prohrál s podceňovaným Harrym Trumanem. Republikáni zmítaní krizí nutně potřebovali výraznější politický úspěch. Mccarthismus představoval pro stranické vedení vítané východisko z nouze a způsob, jak tlačit na konkurenční stranu. Politická role Joa, „rváče z postranní uličky“, spočívala v tom, že odváděl za republikánské špičky špinavou práci. Poté, co konečně uspěl Dwight Eisenhower v prezidentských volbách v roce 1952, pro ně začal klesat McCarthyho význam do té míry, až se z něho stala *persona non grata*. Studená válka a vnitrostranická krize Republikánů poskytly senátorovu tažení velkou dynamiku a prostředky pro jeho čtyřletou existenci.

Po skončení druhé světové války zaplavila celý svět silná vlna pacifismu a touha po normalizaci každodenního života. Vlády západních demokracií si nemohly dovolit ignorovat hlas veřejného mínění, což poskytlo Stalinovi na začátku studené války jistý náskok. Američané toužili po klidu a po požívání výtěžků nejrozvinutější společnosti na světě. Od Trumanovy administrativy očekávali především rychlý přechod na mírovou výrobu, zrušení všech regulačních opatření a také garanci národní bezpečnosti. Stále

rostoucí agrese bývalého spojence je znepokojovala, zvláště velký ohlas měla ztráta monopolu na atomovou bombu. Rodící se „poslušná“ materialistická společnost tendující ke konformismu vnímala McCarthyho jako ochránce národních zájmů.

Pro americkou společnost, jež má tradičně sklony k silnému patriotismu, nepředstavoval McCarthyho „hon na čarodějnice“ nic nového. Již od dvacátých let minulého století se objevovaly různě radikální organizace snažící se ochránit vše americké. V tomto ohledu nepředstavoval senátor z Wisconsinu žádnou inovaci. Je patrně dost možné, že by se i bez něj v atmosféře panující na přelomu čtvrté a páté dekády dříve či později objevil někdo jiný, kdo by se postavil do čela bojovníků proti komunismu. Zpětně není možné zcela přesně vysvětlit, proč se právě Joe McCarthy stal oním hlavním „inkvizitorem“. Z části to bylo dílem souhry nejrůznějších okolností a snad i náhod, bezesporu velkou měrou k jeho „úspěchu“ přispěla rovněž jeho osobnost. Demagogické rysy povahy, bezohlednost, touha po úspěchu, snaha strhávat pozornost na svou osobu, schopnost riskovat, či „blufovat“ i poměrně silné sebevědomí, byť od doby působení v Senátu výrazněji posilované alkoholem, to vše ho do značné míry „předurčovalo“ k podobné roli. Již během prvních pokusů o vstup do politiky prokázal McCarthy „zvláštní“ talent – pomocí tisku dokázal kompromitovat své soky. Po vystoupení ve Wheelingu se McCarthy chopil „nabídnuté“ příležitosti a využil ji k vlastnímu zviditelnění. Postupem času se z něj stávala „neřízená střela“. V době, kdy již Spojenými státy naplno zmítalo hledání špiónů, o něm Eleanor Rooseveltová napsala: *„McCarthyho metody mi připadají stejné jako ty Hitlerovy.“*²⁹¹ Toto tvrzení je samozřejmě nadsazené. Senátor z Wisconsinu nezpůsobil smrt milionů, nicméně byl „hysterický křikloun“, jenž dokázal využívat příležitosti nabídnuté atmosférou nejistoty a strachu.

At' byla doba začátku studené války sebevypjatější, žádné okolnosti nemohou plně ospravedlnit senátorovo působení. McCarthyho čtyřletý „hon na čarodějnice“ představoval bezprecedentní jev, jenž by se neměl ve zdravém demokratickém systému objevovat. Svým křikem poukázal na křehkost a zranitelnost americké společnosti, jež si tolik zakládala a zakládá na ochraně individuální svobody. Mccarthismus však neznamenal jen selhání jedince, byl rovněž selháním širokých vrstev obyvatelstva i

²⁹¹ Rovere, Richard H.: c.d. , s. 19.

autorit. Thomas C. Reeves v závěru své knihy napsal „...*tehdy bylo více mccarthismu než McCarthyho.*“,²⁹² což ukazuje na závažnější podstatu tohoto fenoménu.

²⁹² Reeves, Thomas C.: c. d., s. 675.

Prameny a literatura

Prameny

- Fried, Albert: *McCarthyism, The Great American Red Scare, A Documentary History*, New York – Oxford 1997

- Kennan, George F.: *Memoirs 1950-1963*, Boston 1972

- Hillman, William: *The first publication from the personal diaries, private letters papers and revealing interviews of Harry S. Truman*, New York 1952

- A brief news and editorial history od judge Joe McCarthy, regular Republican candidate for the U.S. Senate

<http://content.wisconsinhistory.org/cdm4/document.php?CISOROOT=/tp&CISOPTR=10262>

- Kennanův „Dlouhý telegram“

<http://www.gwu.edu/~nsarchiv/coldwar/documents/episode-1/kennan.htm>.

- řeč George C. Marshall na Harvardově univerzitě

http://en.wikipedia.org/wiki/Marshall_Plan#The_speech.

Literatura

- Alsop, Joseph: *FDR 1882-1945. The life and times of Franklin D. Roosevelt*, London 1982

- Bayley, Erwin R.: *Joe McCarthy and the press*, Wisconsin 1981

- Bedford, Henry F. – Colbourn, Trevor: *The Americans, A Brief History since 1865*, New York 1976

- Budín, Stanislav: *F. D. Roosevelt*, Praha 1965

- Durman, Karel: *Popely ještě žhavé I. Válka a nukleární mír, 1938-1964*, Praha 2004

- Fine, Sidney: *Recent America, Conflicting Interpretations of the Great Issues*, New York 1962

- Gaddis, John Lewis: *Studená válka*, Praha 2007

- Grant, Alan: *The American Polical Process*, Gower Publishing Company 1986

- Graubard, Stephen: *Prezidenti, proměna instituce amerického prezidenta od Theodora Roosevelta k Georgi W. Bushovi*, Praha 2007
- Griffith, Robert: *The Politics of Fear, Josef R. McCarthy and the Senate*, Amherst 1987
- Griffith, Robert – Theoharise, Ethana: *The Specter, Original Essay on the Cold War and the Origins of McCarthyism*, New York 1974
- Halberstam, David: *Černobílé desetiletí, Padesátá léta a Spojené státy*, Praha 2002
- Jenkins, Roy: *Truman*, Praha 1996
- Johnson, Paul, *Dějiny dvacátého století*, Praha 1991
- Lipset, Seymour M.: *Dvousečná zbraň, rub a líc americké výjimečnosti*, Praha 2003
- Luňák, Petr: *Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*, Praha 1997
- Matějka, Jaroslav: *Machiavelistické etudy. Churchill, Roosevelt, De Gaulle, Hitler, Stalin*, Praha 2001
- Morison, Samuel Eliot – Commager, Henry Steele – Leuchtenburg, William E.: *The Growth of the American Republic*, London – New York – Toronto 1969
- Nálevka, Vladimír: *Kapitoly z dějiny studené války, I. díl*, Praha 1997
- Oshinsky, David M.: *A Conspiracy So Immense, The World of Joe McCarthy*, New York, London 1983
- Polsby, Nelson W.: *Towards an Explanation of McCarthyism*, Political Studies 8, October 1962
- Reeves, Thomas C.: *The Life and Times of Joe McCarthy*, Lanham - New York - Oxford 1982
- Riesman, David: *Osamělý dav*, Praha 2007
- Roberts, J. M.: *Dvacáté století*, Praha 2004
- Rovere, Richard H.: *Senator Joe McCarthy*, New York 1970
- Stellner, František a kolektiv: *Hospodářské dějiny (16.-20. století)*, Praha 2006
- Tindall, George B. – Shi, David E.: *Dějiny Spojených Států Amerických*, Praha 1996

- Wanner, Jan: *George C. Marshall*, Praha 1998
- Wanner, Jan: *Spojené státy a evropská válka 1939-1945, Díl I: Pevnost Amerika*, Praha 2001
- Wanner, Jan: *Spojené státy a evropská válka 1939-1945, Díl III., Zápas o Evropu*, Praha 2002
- Winkler, Allan M.: *The recent past, Readings on America Since World War II.*, New York 1989